

Laagland Archeologie Rapport 324

**Archeologisch bureauonderzoek en
cultuurhistorisch onderzoek**

Witterdiep - Hoofdopgave en Defensieopgave, Assen gemeente Assen (DR).

april 2020

Versie 2.2 (definitief)

In opdracht van:
Aveco de Bondt

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 324

Archeologisch bureauonderzoek Witterdiep - Hoofdopgave en
Defensieopgave te Assen, gemeente Assen (DR)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: Aveco de Bondt

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: J.A.M. Oude Rengerink

Autorisatie: J.A.M. Oude Rengerink

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie BV, Almelo, april 2020

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland archeologie heeft opdracht gekregen een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren voor een terrein langs de A28 ten zuiden van Assen. Aanleiding hiervoor is de geplande herinrichting van het gebied. De belangrijkste ingreep betreft de herontwikkeling van het Witterdiep. Hiertoe worden onder andere nieuwe meanders aangelegd en wordt de waterbergende capaciteit van de beek vergroot.

Het terrein omvat circa 2,38 km². Vrijwel het gehele terrein is eerder onderzocht door middel van diverse soorten archeologisch onderzoek. Slechts in een klein deel in het noorden van het plangebied heeft nog geen onderzoek plaatsgevonden.

Op basis van dit onderzoeksverleden is dit rapport opgesplitst in delen. In het eerste deel (Deel 1: Bureauonderzoek De Haar/plangebied De Haar) is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het noordelijke, nog niet eerder onderzochte deel. Dit terrein heeft een omvang van circa 17,5 ha. In het tweede deel (Deel 2: Eerder uitgevoerd onderzoek/plangebied Witterdiep) worden de locaties, conclusies en aanbevelingen van de eerder uitgevoerde onderzoeken genoemd. Dit betreft een terrein met een oppervlakte van circa 2,2 km².

Tijdens de uitvoer van het bureauonderzoek (Deel 1) was de omvang en de aard van de herinrichtingsplannen nog niet bekend. Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek geldt een hoge verwachting voor het plangebied De Haar voor archeologische resten uit de periode laat-paleolithicum tot en met neolithicum. Resten uit de nieuwe tijd worden eveneens verwacht op de locatie van voormalige bebouwing en de vermoedelijke ligging van een voorde. Deze resten zijn overwegend in de top van het oorspronkelijke dekzand te verwachten. Er is echter een aanzienlijke kans dat het bodemprofiel tot voorbij het archeologisch niveau is verstoord als gevolg van ruilverkaveling en latere ophogingen.

Geadviseerd wordt een verkennend booronderzoek uit te voeren in plangebied De Haar op locaties waar sprake zal zijn van bodemverstoring dieper dan de bouwvoor (circa 30 cm). Daarnaast dient vervolgonderzoek te worden uitgevoerd op een aantal locaties die in voorgaande onderzoeken naar voren kwamen als kansrijk. In dit stadium is nog niet aan te geven in welke vorm dit vervolgonderzoek dient te worden uitgevoerd, aangezien de omvang en diepte van de ingrepen nog niet bekend zijn. Geadviseerd wordt op basis van het uitgevoerde vooronderzoek en de (indien mogelijk definitieve) plannen een plan van aanpak op te stellen waarbij op planniveau vervolgonderzoek kan worden geïmplementeerd. In zoverre dit vervolgonderzoek bestaat uit gravend onderzoek dient eerst een door het bevoegd gezag goed te keuren Programma van Eisen (pve) te worden opgesteld. Het is een optie ervoor te kiezen de fase van verkennend en/of karterend booronderzoek over te slaan en direct op te schalen naar een archeologische begeleiding van de ontgravingen.

In Deel 2 (Eerder uitgevoerd onderzoek) zijn de resultaten en locaties van negen eerder uitgevoerde onderzoeken in het plangebied Witterdiep aangegeven. In veel gevallen overlappen de eerdere onderzoeken met elkaar of zijn een vervolg op eerder onderzoek. In totaal betreft dit een terrein met een omvang van circa 2,2 km².

In Deel 3 (Cultuurhistorie) tenslotte wordt de cultuurhistorie van het gehele plangebied Witterdiep beschreven. Hiervoor wordt tevens verwezen naar een separate memo.

Deel 4 geeft de geïntegreerde conclusies en onderzoeksaanbevelingen van de uitgevoerde bureauonderzoeken voor het gehele plangebied (Witterdiep en De Haar). In principe zijn deze rapporten beoordeeld en is het betreffende advies goedgekeurd door de gemeente. Het advies is echter niet specifiek gebaseerd op de geplande bodemversturende werkzaamheden die de aanleiding voor onderhavig onderzoek vormden. Daarnaast zijn niet in alle rapporten concrete adviezen ten aanzien van archeologisch vervolgonderzoek aangegeven. Waar nodig wordt daarom op basis van de voorgaande onderzoeksresultaten aanvullend advies gegeven. Voor een aantal delen bestaat dit advies uit het uitvoeren van verkennend en/of karterend booronderzoek, archeologische begeleiding of proefsleuvenonderzoek. Als alternatief kan ervoor gekozen worden af te zien van booronderzoek en de werkzaamheden onder archeologische begeleiding uit te voeren en/of eventueel proefsleuven aan te leggen.

De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Assen en Midden-Drenthe. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, mevr. M. Montforts.

Deel 1 Bureauonderzoek De Haar	5
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding onderzoek	6
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	7
1.3 Administratieve gegevens	8
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	9
1.5 Gemeentelijk beleid	9
2 Inventarisatie	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Archeologie	13
2.3.1 Bekende archeologische waarden	13
2.3.2 AMK-terreinen	14
2.3.3 Gemeentelijke verwachtingskaart	14
2.4 Historie	14
3 Conclusie en verwachtingsmodel	20
3.1 Conclusie	20
3.2 Verwachtingsmodel	21
3.3 Advies	22
Deel 2 Eerder uitgevoerd onderzoek	23
4 Eerder archeologisch onderzoek	24
4.1 AMK-terreinen	33
5 Conclusie	36
5.1 Synthese	36
Deel 3 Cultuurhistorie	38
6 Cultuurhistorie	39
7 Verwachting en Advies	43
Literatuur	45
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	47
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	48
BIJLAGE 3 Geomorfologische kaart	49
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	50
BIJLAGE 5 Bodemkaart	51
BIJLAGE 6 Waarnemingen en AMK-terreinen	52
BIJLAGE 7 Historisch-geografische basiskaart	53
BIJLAGE 8 Samengestelde verwachtingskaart plangebied Witterdiep op basis van voorgaand onderzoek	54
BIJLAGE 9 Samengestelde advieskaart vervolgonderzoek op basis van eerder onderzoek	55
BIJLAGE 10 Verkavelingen in 1900 en 2015	56

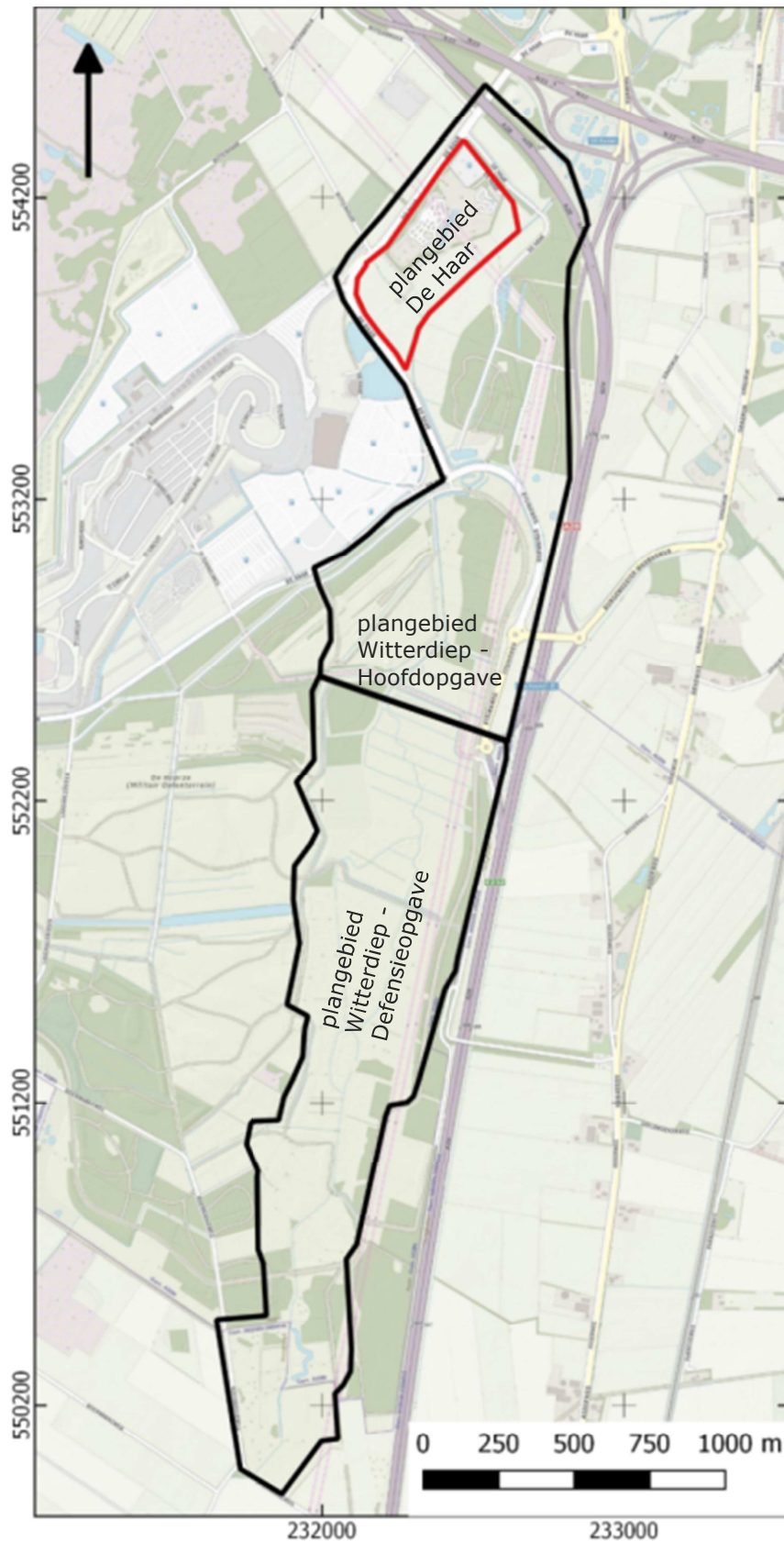
Deel 1 bureauonderzoek

De Haar

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande herontwikkeling in een groot plangebied onder Assen. De herontwikkeling is grotendeels gebaseerd op de hermeandering van het Witterdiep en een daarmee samenhangende verbetering van de waterbergende capaciteiten. In dit stadium is omvang en diepte van de verschillende ingrepen nog niet bekend, maar naar verwachting zal er op een aantal locaties sprake zijn van bodemverstoring. De gemeente Assen heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

Afbeelding 1. Ligging van plangebied De Haar binnen het gehele onderzoeksgebied.

Het plangebied Witterdiep heeft een omvang van ca. 2,38 km². Plangebied De Haar heeft een omvang van circa 17,5 ha. Gezien de omvang van plangebied en het grote

aantal eerdere onderzoeken wordt afgezien van de introductie van een onderzoeksbuffer rondom de plangebieden.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Drenthe
Gemeente	Assen
Plaats	Assen
Toponiem	Witterdiep - Hoofdopgave en Defensieopgave
Laagland Archeologie projectnummer	ASWI191
Datum conceptrapportage (versie 2)	21-1-2020
Datum definitief rapport	
XY-coördinaten	232465/554380
	236255/554090
	232275/553630
	232115/553930
Oppervlakte plangebied De Haar	Ca. 17,5 ha
Datering	laat-paleolithicum - nieuwe tijd
Complextype	Nietopgehoogde, individuele huisplaats, extractiekamp
Onderzoeksmeldingsnr	4720359100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever	Aveco de Bondt
Goedkeuring bevoegde overheid	
Bevoegde overheid	gemeente Assen
Adviseur namens bevoegde overheid	M. Montforts
Beheer documentatie	E-depot voor de Nederlandse archeologie archief Laagland Archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

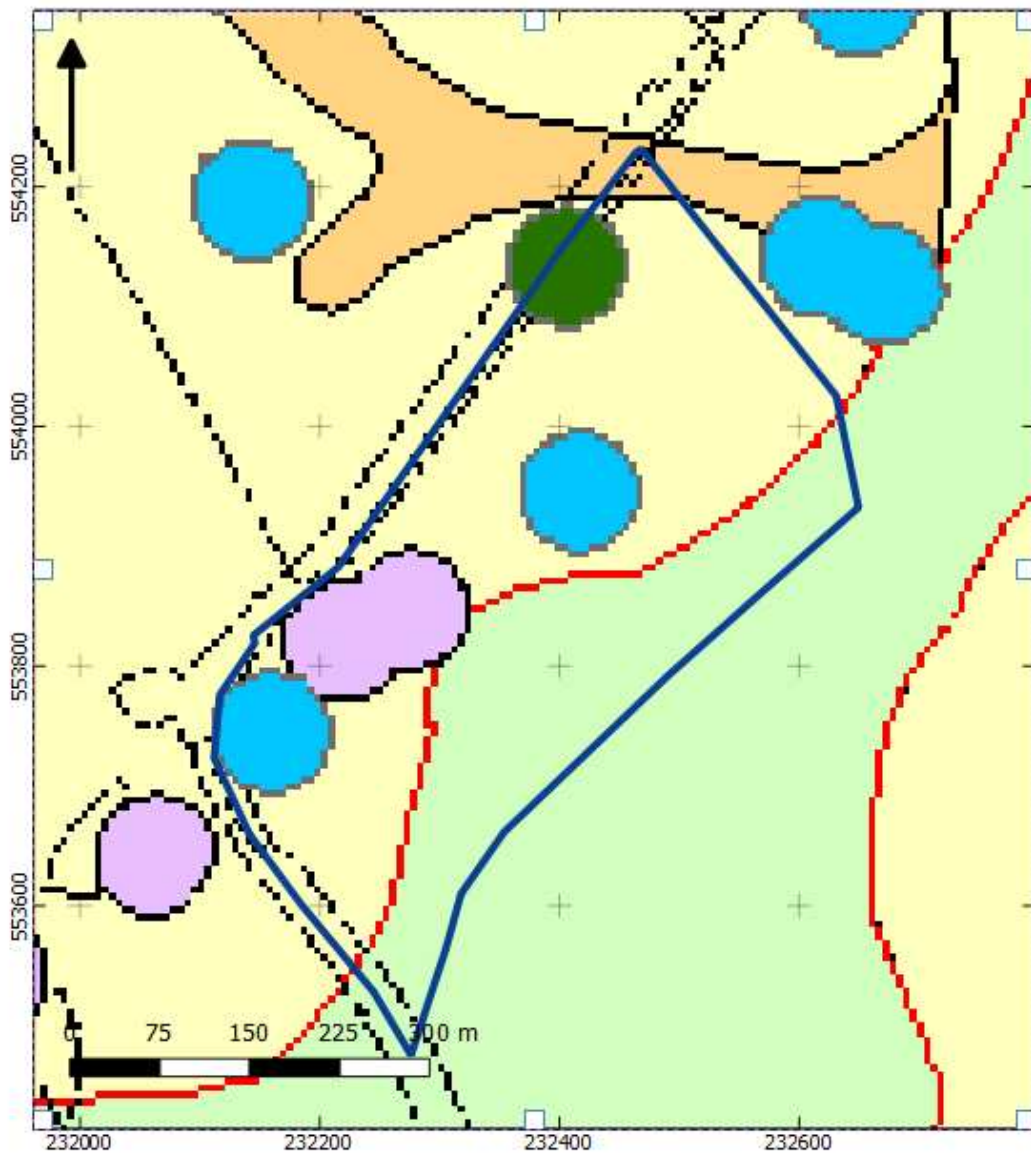
Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

In het plangebied De Haar bevindt zich het verkeerspark Assen. De resterende delen zijn in gebruik als grasland. Er zijn plannen delen van het terrein opnieuw in te richten. In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend.

1.5 GEMEENTELIJK BELEID

De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven. Op de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart ligt het plangebied De Haar grotendeels in zones met een lage verwachting (geel) en een middelhoge verwachting/beekdal (lichtgroen). In en rondom het plangebied De Haar komen een aantal vindplaatsen (lichtblauw) en historische kernen voor (lichtpaars) voor. Daarnaast is een voorde (groen) aanwezig. Archeologie is in het bestemmingsplan voor plangebied De Haar niet opgenomen.

Afbeelding 2. Plangebied De Haar op gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart. Legenda: blauw: plangebied De Haar; groen met rode lijn: middelhoge verwachting beekdal (Provinciaal belang); geel: lage verwachting; oranje: hoge verwachting; lichtblauw: bufferzone rondom bekende vindplaatsen en AMK-terreinen; donkerblauw: hoge verwachting (depressies); donkergroen: bufferzone rondom voorden en bruggen.

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied De Haar in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

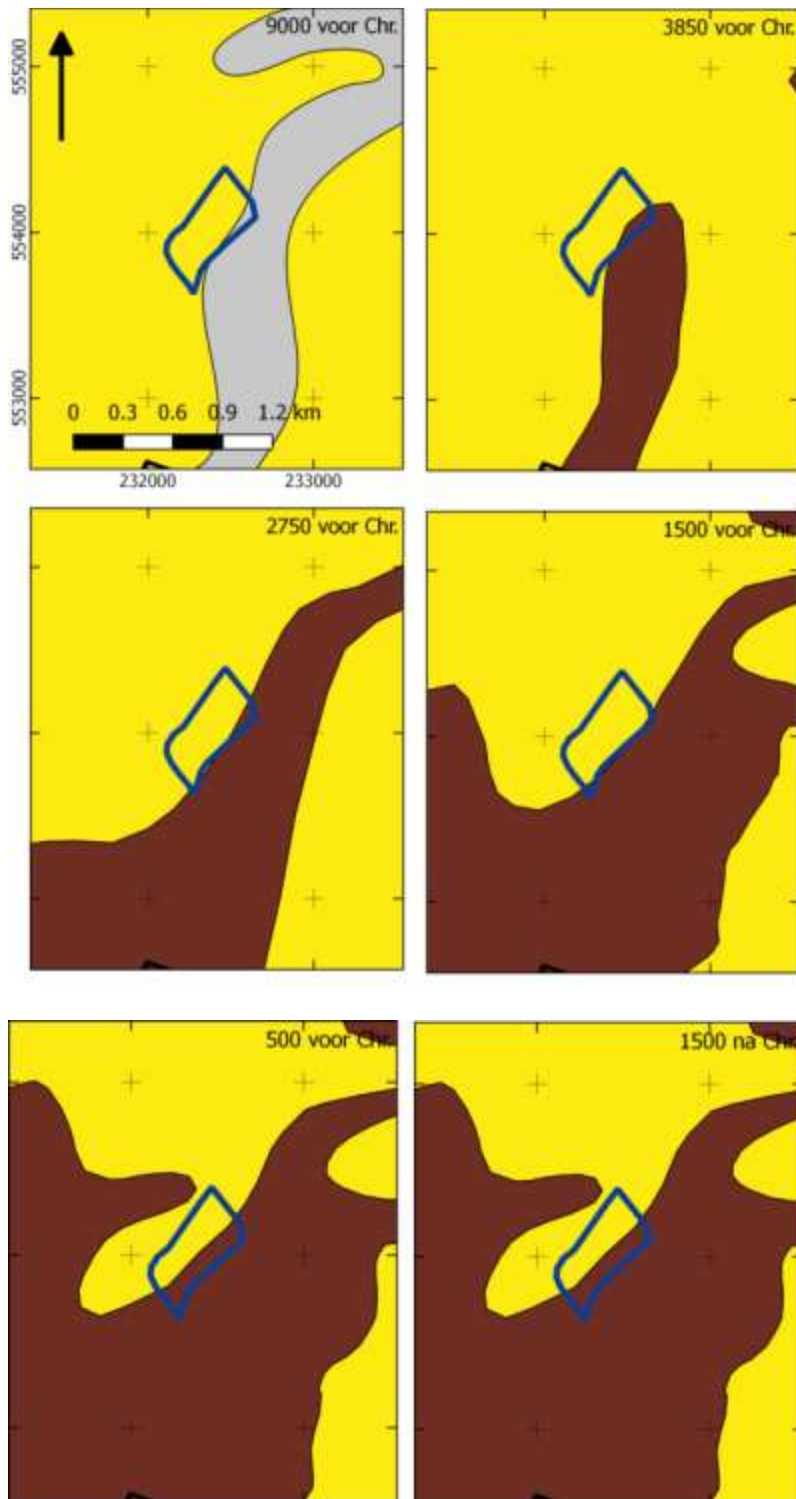
In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

De basis van het landschap wordt gevormd door een dik pakket keileem (grondmorene). Geologisch behoort dit tot de Formatie van Drenthe, Laagpakket van Gieten. De grondmorene is een ongesorteerd mengsel van klei, leem, zand, grind en grotere keien, dat is gevormd onder een gletsjer gedurende de voorlaatste ijstijd (Saalien, 238.000 – 126.000 voor heden). Uit een geologische boring in plangebied De Haar blijkt dat de top van het keileem hier tegenwoordig op een diepte van ongeveer 3 m -mv (9 m +NAP) ligt.¹ Wat westelijker duikt het keileem omhoog: uit andere geologische boringen ongeveer 500 m ten westen van plangebied De Haar ligt keileem op een diepte van circa 2m -mv (9,5 m +NAP) ongeveer Bovenop de keileem bevindt zich een dik zandpakket (dekzand), dat gedurende de laatste fasen van de laatste ijstijd (Weichselien, 116.000 – 11.500 voor heden) door de wind is aangevoerd. Het dekzand bereikt hier een dikte van ongeveer 3 m.

Uit geraadpleegde paleogeografische kaarten (afbeelding 3) blijkt dat zich gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien, 116.000 – 11.500 voor heden) een breed, relatief ondiep rivierdal heeft gevormd ten oosten van plangebied De Haar (linksboven). Tegen het einde van het Weichselien raakte dit dal grotendeels opgevuld met dekzand, maar landschappelijk bleef het een relatief laaggelegen gebied waarin zich in de loop van het Holoceen een beekdal vormde. Vanuit dit laaggelegen, vochtige gebied ontstond vanaf ongeveer 3850 voor Chr. veen, dat zich geleidelijk tot in plangebied De Haar uitbreidde. Vanaf ruwweg 500 voor Chr. bleef de horizontale verspreiding van het veenpakket min of meer stabiel.

¹ Boring B12D0880; bron: dinoloket.nl

Afbeelding 3. Paleogeografische ontwikkeling van 9000 – 1500 na voor Chr. (naar Vos e.a., 2013).

Geomorfologie

Op de geomorfologische kaart (bijlage 3) ligt het westelijk deel van plangebied De Haar op een vlakte van een grondmorene (2M11). Het oostelijk deel ligt in een beekdalbodem.

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is goed te zien dat het plangebied op de overgang van zandgronden naar een beekdalbodembodem ligt. De (nu gekanaliseerde) beek grenst aan de oostzijde van het plangebied De Haar. Uit het AHN blijkt tevens dat op de locatie van het verkeerspark grotendeels sprake is van een opgehoogd pakket (circa 1 – 2 m).

Bodem

Bodemkundig (bijlage 5) ligt de westelijke helft van het gebied in een zone met (sterk) lemige veldpodzolgronden (Hn23). De bovengrond wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzolprofiel heeft ontwikkeld. In de oostelijke helft komen moerige eerdgronden en madeveengronden voor. De bovengrond wordt hier gevormd door respectievelijk een moerige laag of een veendek. Zand ligt niet dieper dan 120 cm –mv. In het zand heeft zich geen podzolbodembodem gevormd, wat een aanwijzing is dat het plangebied aldoor te nat is geweest om bodemvorming mogelijk te maken. Grenzend aan de oostzijde van plangebied De Haar is eerder archeologisch booronderzoek uitgevoerd in het beekdal.² In de meeste gevallen is daar een bodemopbouw aangetroffen bestaande uit een bouwvoor/opgebrachte laag – op soms veen – op dekzand – op soms keileem. In het dekzand is geen podzolbodembodem aangetroffen. Soms is nog een deels intacte veenlaag (dikker dan 50 cm) aanwezig. Beekafzettingen komen voor in de vorm van zandige afzettingen met een enkele detrituslaag.

Aan weerszijden van het plangebied De Haar komen lemige beekerdgronden (pZg23x) voor. Beekerdgronden zijn zandgronden waarop een dun eerddek is gevormd onder invloed van een hoge grondwaterspiegel. De toevoeging 'x' impliceert dat keileem hier ondieper dan 120 cm –mv ligt.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 6 toont de locaties van de bekende archeologische waarden. In het plangebied zijn twee waarnemingen geregistreerd. Dit betreft waarnemingen 214547 (administratief geplaatst³) en 415974. In de directe omgeving zijn meer waarnemingen bekend. Waarnemingen 22104, 37187 (administratief geplaatst), 37188 en 401725 clusteren ongeveer 50 – 60 m noordoostelijk van plangebied De Haar; waarneming 238402 ligt ongeveer 250 westelijk en waarneming 426967 ligt ongeveer 10 m ten zuidwesten.

Waarneming 22104 betreft de vondst van een tientallen vuursteenafslagen, vuursteenkeren en - brokken, een kling en natuursteen (slijpsteen en kooksteen). De vondsten worden gedateerd in het mesolithicum. Het complextype is niet bekend, maar gezien het aantal vondsten en de vondstsamenstelling valt te denken aan een nederzetting.

Waarneming 37187 betreft 'een hoeveelheid mesolithisch vuursteen'. Dit betreft een nederzettingcomplex.

Waarneming 214547 omvat honderden vuursteenfragmenten en –gereedschappen, alsmede een klopsteen van zandsteen en twee aardewerkfragmentjes van een laatneolithische standvoetbeker. Met uitzondering van het aardewerk wordt het

² Jans, 2012.

³ de term 'administratief geplaatst' impliceert dat de exacte vindplaats niet precies bekend is.

vondstmateriaal gedateerd in de periode mesolithicum-neolithicum. Het geheel is aangemerkt als nederzettingscomplex.

Waarneming 238402 betreft een kloostermop (late middeleeuwen), een dakpan en metselstenen (periode Romeinse tijd – late middeleeuwen). De vondsten worden gerekend tot een nederzettingscomplex.

Waarneming 401725 omvat enkele tientallen vuursteekbrokken/-afslagen en enkele gebruiksvoorwerpen uit het mesolithicum. Het complextype is niet bekend, maar ook hier kan gezien de hoeveelheid worden gedacht aan een extractiekamp.

Waarneming 415974 betreft een vuurstenen kling en een vuursteenkernel. Deze worden gedateerd in de periode laat-paleolithicum – laat-neolithicum en worden aangemerkt als behorend tot een extractiekamp.

Waarneming 426967 betreft enkele vuursteenafslagen en klingen. Deze worden gedateerd in de periode laat-paleolithicum – neolithicum en behoren tot een nederzettingscomplex.

Daarnaast is tijdens een verkennend booronderzoek in 2007 (niet in Archis3 of het E-depot gepubliceerd) een vindplaats uit de steentijd aangetroffen langs De Haar ten westen van plangebied De Haar (voor een aanduiding van de locatie van het onderzochte gebied zie hoofdstuk 4, zaakidentificatie 2155631100). Eveneens in 2007 is vervolgens een (eveneens niet gepubliceerd) gravend onderzoek verricht op de locatie van de vindplaats. Uit de beschrijving in het E-depot blijkt dat de vindplaats in het noordelijke deel van het onderzochte traject is aangetroffen, maar de exacte vindplaats is niet aangegeven. Tot het vondstmateriaal behoren bewerkt vuursteen en houtskool. In het zuidelijke deel van het hier onderzochte gebied zijn houtskool en sintels gevonden in een kleilaag die als beekafzetting na de late middeleeuwen is afgezet. De bodem is overal verstoord en beide vindplaats worden daarom niet behoudenswaardig geacht. Men geeft echter aan dat de vuursteenvindplaats buiten het destijds onderzochte gebied kan doorlopen (tot in plangebied De Haar) en aldaar intact kan zijn.

2.3.2 AMK-TERREINEN

AMK-terreinen (= Archeologische Monumentenkaart) zijn terreinen waarvan bekend is dat zich archeologische resten in de grond bevinden. Het archeologisch belang daarvan is bovendien gewaardeerd. Zo zijn er AMK-terreinen van archeologisch belang, hoog, zeer hoog archeologisch belang en wettelijk beschermde AMK-terreinen van zeer hoog archeologisch belang). In plangebied De Haar zijn geen AMK-terreinen geregistreerd.

2.3.3 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart ligt het oostelijk deel van plangebied De Haar in een beekdal (middelhoge/hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten). Het westelijke deel ligt in een zone met een lage verwachting. Echter: hier zijn een aantal waarnemingen met bufferzone aangeduid, alsmede historische objecten (voor de en bebouwing) met bufferzone.

2.4 HISTORIE

Het toponiem 'De Haar' – de weg waaraan en het buurtschap waarin plangebied De Haar ligt – heeft van oudsher de betekenis van 'zandige rug'. Op een kaart uit circa

1696 is het buurtschap niet aangegeven⁴, maar dat wil niet zeggen dat het nog niet bestond.

Op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)⁵ is plangebied De Haar en haar omgeving grotendeels onbebouwd (zie onderstaande afbeelding). De aanwezige bebouwing (zowel binnen als buiten plangebied De Haar) is op de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) aangeduid als huis (hoofdgebouw), eigendom van jhr. mr. Hendrik Jan Leopold van der Wijk, advocaat van beroep. De heide- en bouwlanden en weilanden rondom het huis zijn eveneens zijn eigendom. Waarschijnlijk werden de huizen (boerderijen) en omliggende landen verpacht.

⁴ geraadpleegd is de kaart "La Seigneurie d'Over-Yssel" van G. Samson (na 1696). Bron: imagebase.ubvu.vu.nl

⁵ bron: hisgis.nl

Afbeelding 4. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is blauw omlijnd. De oranje pijlen markeren een beek. Kaki: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: tuin of bouwland, paars: heide, oranje: onverharde weg. Bron: hisgis.nl.

Langs de zuidoostelijke plangebiedgrens loopt het nog niet-gekanaliseerde Witterdiep. De noordhoek van het plangebied De Haar wordt doorsneden door een kleinere beek (gemarkeerd met oranje pijlen op bovenstaande afbeelding), die aan de noordwestelijke plangebied een onverharde weg (de Haarweg) doorsnijdt. Op het AHN en/of bodemkundige kaarten is dit beekje niet te traceren.

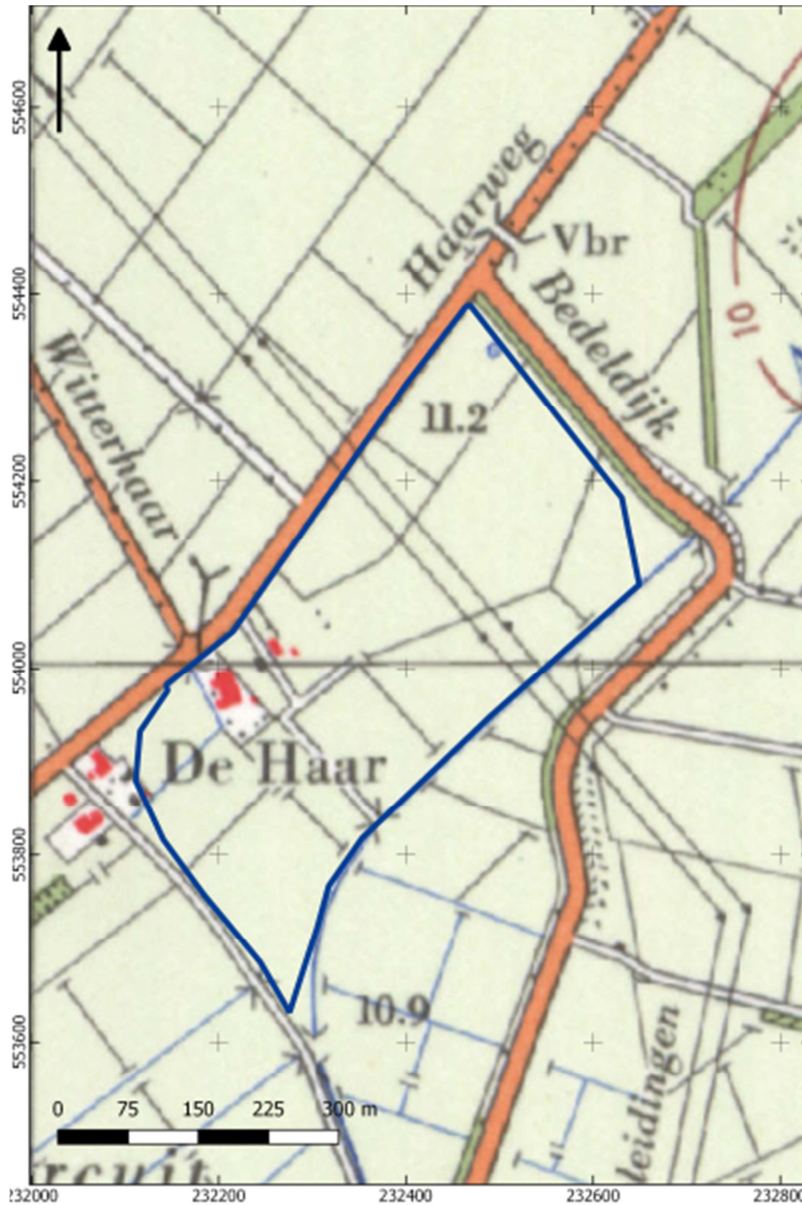
Op de topografische kaart van 1900 (zie afbeelding 5) is de bebouwing uitgebreid en er zijn enkele bijgebouwen verschenen. Het Witterdiep meandert nog, maar het noordelijke beekje is van de kaart verdwenen. Het heideareaal is flink afgenomen ten gunste van graslanden. De percelering binnen de plangebiedgrenzen is nog vrijwel gelijk gebleven ten opzichte van 1832. In de noordelijke hoek is een kleine waterpartij

aangegeven. Vermoedelijk is dit een restant van het vroegere beekje of een gegraven drinkkuil voor het vee.

Afbeelding 5. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: topotijdreis.nl.

Rond 1970 werd het Witterdiep gekanaliseerd. De boerderijen zijn nog op dezelfde locatie aanwezig en de percelering is grotendeels ongewijzigd gebleven. Vanaf 1980 verdween de oude beekdalverkaveling in plangebied Witterdiep (Hoofdoggave) en ook de noordelijke helft van plangebied Witterdiep Defensieopgave werden grote veranderingen doorgevoerd. Een en ander hangt waarschijnlijk samen met een ruilverkaveling. Normaliter wordt bij een ruilverkaveling op grote schaal grondverbetering toegepast in vochtige bodems. Daarbij wordt de bodem tot een bepaald niveau afgegraven en aangevuld en/of vermengd met zand en compost. Anno 2015 tonen de verkavelingsloten grote verschillen ten opzichte van de situatie rond 1900.

Afbeelding 6. Uitsnede uit de topografische kaart van 1970. Bron: topotijdreis.nl.

Het verkeerspark verschijnt in 1994 op de kaart. De noordoostelijke bebouwing is verdwenen. De zuidoostelijke bebouwing is nu geworden tot een langgerekt gebouw en de A28 is aangelegd. Uit het AHN (zie bijlage 4) blijkt dat het park grotendeels op opgehoogde grond is aangelegd. Op de locatie van de voormalige bebouwing is een hoge heuvel aangebracht en in het verkeerspark is een waterpartij aangelegd.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1994. Bron: topotijdreis.nl.

Op een historisch-geografische kaart ligt plangebied Witterdiep overwegend in een beekdal met een overwegend gaaf historisch landschap (bijlage 7). Het noordelijk deel van het plangebied, waaronder plangebied De Haar ligt echter in een beekdal dat is aangetast door ruilverkaveling en/of bebouwing.

HOOFDSTUK **3** CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Plangebied De Haar ligt op de grens van een grondmorenevlakte (noordwest) en een beekdalvlakte (zuidoost). Op basis van geologische boringen ligt op de grondmorenevlakte een pakket dekzand van ongeveer 3 m dik. Hierin heeft zich een veldpodzolbodem ontwikkeld, wat impliceert dat het gebied gedurende lange tijd voldoende ontwaterd is geweest om bodemvorming mogelijk te maken. Voor zover bekend is dit op dit westelijke deel gedurende het Holoceen nooit sprake geweest van veenvorming. Op de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart ligt het noordwestelijke deel van De Haar in een zone met een lage verwachting en is geen vervolgonderzoek noodzakelijk. In de zuidoostelijke helft van De Haar ligt een beekdalvlakte waarin madeveengronden zijn gevormd. Tussen veldpodzolgronden en madeveengronden ligt een strook moerige eerdgronden. In het beekdal ligt dekzand overwegend niet dieper dan 120 cm. Rond 1832 stroomde door de meest noordelijke hoek een beekje (het Witterdiep). Op latere historische kaarten is deze verdwenen en ook op bodemkundige kaarten zijn hier geen beekafzettingen of beekdalen gekarteerd. Ten noorden/noordwesten van plangebied De Haar komen moerige podzolgronden en beekerdgronden voor. Ook hier ligt dekzand niet dieper dan 120 cm -mv. Keileem ligt hier dicht onder het maaiveld (maximaal circa 120 cm).

In en rondom plangebied De Haar zijn diverse waarnemingen bekend, met name uit de periode mesolithicum en, in wat mindere mate, het neolithicum. Daaronder bevinden zich diverse nederzettingen-/of extractiekampcomplexen. Grenzend aan de zuidoostzijde van het plangebied zijn een aantal zones waar op basis van eerder archeologisch onderzoek vervolgonderzoek is geadviseerd.

Daaruit kan geconcludeerd worden dat plangebied De Haar met name voor jagers/verzamelaars een gunstige locatie was. De lage waardering die het plangebied op de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart heeft is niet terecht. Deze verwachting is gebaseerd op de geomorfologische kaart, waar sprake is van een grondmorenevlakte. Op basis van het AHN, de bodemkaart en geologische boringen én het toponiem De Haar bevindt zich echter een dekzandwieling in het plangebied.

In historische tijden was plangebied De Haar grotendeels in gebruik als weideland. Het noordelijke deel was in 1832 nog onontgonnen (heide). Rond 1900 was dit ontgonnen tot grasland. Op oude kaarten uit 1832 tot en met 1994 is bebouwing aangegeven. Het gaat waarschijnlijk om twee boerderijen. In het zuidwestelijk deel van dit plangebied. In 1832 waren rondom deze boerderijen kleine akkertjes aanwezig, wat aangeeft dat dit terrein voldoende ontwaterd was om geschikt te zijn voor landbouw. Rond 1900 echter zijn deze akkerperceeltjes in gebruik als grasland, zodat kan worden aangenomen dat er regelmatig sprake moet zijn geweest van wateroverlast.

In plangebied De Haar heeft ruilverkaveling plaatsgevonden, waarbij ook de beekloop is gekanaliseerd. De parcelering zoals die in 1900 op topografische kaarten is aangegeven, is vanaf 1970 vrijwel geheel verdwenen. Met de komst van het verkeerspark rond 1994 is een groot deel van plangebied De Haar opgehoogd (circa 1,5 – 2 m). Een deel van de oorspronkelijke bebouwing is daarbij verdwenen; de nog resterende boerderijbebouwing is in de jaren daarna van de kaart verdwenen.

Op basis van de ruilverkaveling in de jaren '80 en de latere bodemverstoring als gevolg van de komst van het verkeerspark is het aannemelijk dat de bodem in het plangebied verstoord is. Daarbij is niet bekend of en in welke mate de bovengrond is afgegraven voordat grond werd opgebracht.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

In plangebied De Haar zijn twee waarnemingen geregistreerd uit de periode laat-paleolithicum - neolithicum. De exacte vindplaats van een van die waarnemingen is niet precies bekend. Op de noordwestelijke dekzandwelling zijn meer resten uit het mesolithicum en neolithicum te verwachten. Omdat het oostelijke deel pas na 1500 voor Chr. met veen bedekt raakte, zijn ook hier resten uit deze perioden te verwachten onder een veen- of moerig pakket. Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant).

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond, mogelijk dicht onder het maaiveld onder een bouwvoor of ophogingslagen. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstroomingen. Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht (neolithicum), evenals houtskool en natuursteen. Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het Pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke (neolithicum) of ondiepe (haard)kuilen (mesolithicum). Grondsporen bevinden zich in de top van de pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

In de nieuwe tijd (in ieder geval vanaf 1832 tot circa 1994) kwam bewoning voor. Het is niet bekend of voor 1832 al bebouwing voorkwam. Onwaarschijnlijk is dat niet, al zijn er geen historische vermeldingen van het buurtschap De Haar bekend, maar het toponiem De Haar werd in ieder geval vanaf de late middeleeuwen gebruikt. In 1832 bestond de bewoning waarschijnlijk uit twee boerderijen. Vermoedelijk waren deze op stenen (poeren) gefundeerd, waardoor in de bodem weinig sporen van het hoofdgebouw zijn te verwachten. Sporen van oudere voorgangers en/of bijgebouwen (paalkuilen) en erfinrichting (greppels, waterput, beerput en dergelijke) zijn wel te verwachten. Deze sporen bevinden zich in de top van het dekzand en kunnen tot grote diepte doorlopen. Daarnaast is bewoningsafval van te verwachten. Het gaat daarbij om aardewerk, natuursteen, verbrande leem en dergelijke, maar ook om baksteen, dakpannen, uitbraaksleuven en dergelijke. Resten zijn waarschijnlijk verstoord als gevolg van de aanleg van het verkeerspark en oudere resten zijn waarschijnlijk deels verstoord door latere bebouwing.

In het noordelijk deel van plangebied De Haar heeft vermoedelijk een voorde (doorwaadbare oversteekplaats) gelegen. De ligging hiervan is niet bekend. Deze voorde lag in een klein beekje dat rond 1832 hier liep. Mogelijk zijn op de locatie van deze voorde stenen aanwezig. Daarnaast kan afval worden verwacht (aardewerk en dergelijke).

3.3 ADVIES

In plangebied De Haar wordt vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een verkennend booronderzoek (6 boringen per hectare in een verspringend 40x50 m boorgrid met een edelmanboor met een diameter van 7 cm en/of een guts. Voor lintvormige verstoringen wordt 1 boring per 40 m geadviseerd). Dit verkennend booronderzoek is erop gericht vast te stellen in welke mate het bodemprofiel nog intact is en in hoeverre het potentiële archeologische niveau aanwezig en intact is. Afhankelijk van de resultaten van het verkennend booronderzoek en de mate waarin eventuele geplande ingrepen een archeologisch niveau aantasten kan vervolgonderzoek aan de orde zijn. Recent is een nieuwe analyse naar voordes in Drenthe uitgevoerd, waarbij in het noordoostelijk deel van plangebied De Haar een mogelijke oude voorde kan worden verwacht. Op basis van eerder onderzoek is dit deel vrijgegeven, maar vanuit de provincie wordt het wenselijk bevonden de adviezen in deze analyse mee te nemen in uit te voeren vervolgonderzoek, mochten hier bodemversturende ingrepen plaatsvinden.

Het is een optie de fase van verkennend booronderzoek over te slaan en eventuele graafwerkzaamheden te laten uitvoeren onder archeologische begeleiding. Hiertoe dient een door de gemeente Assen goed te keuren archeologisch programma van eisen (PvE) te worden opgesteld.

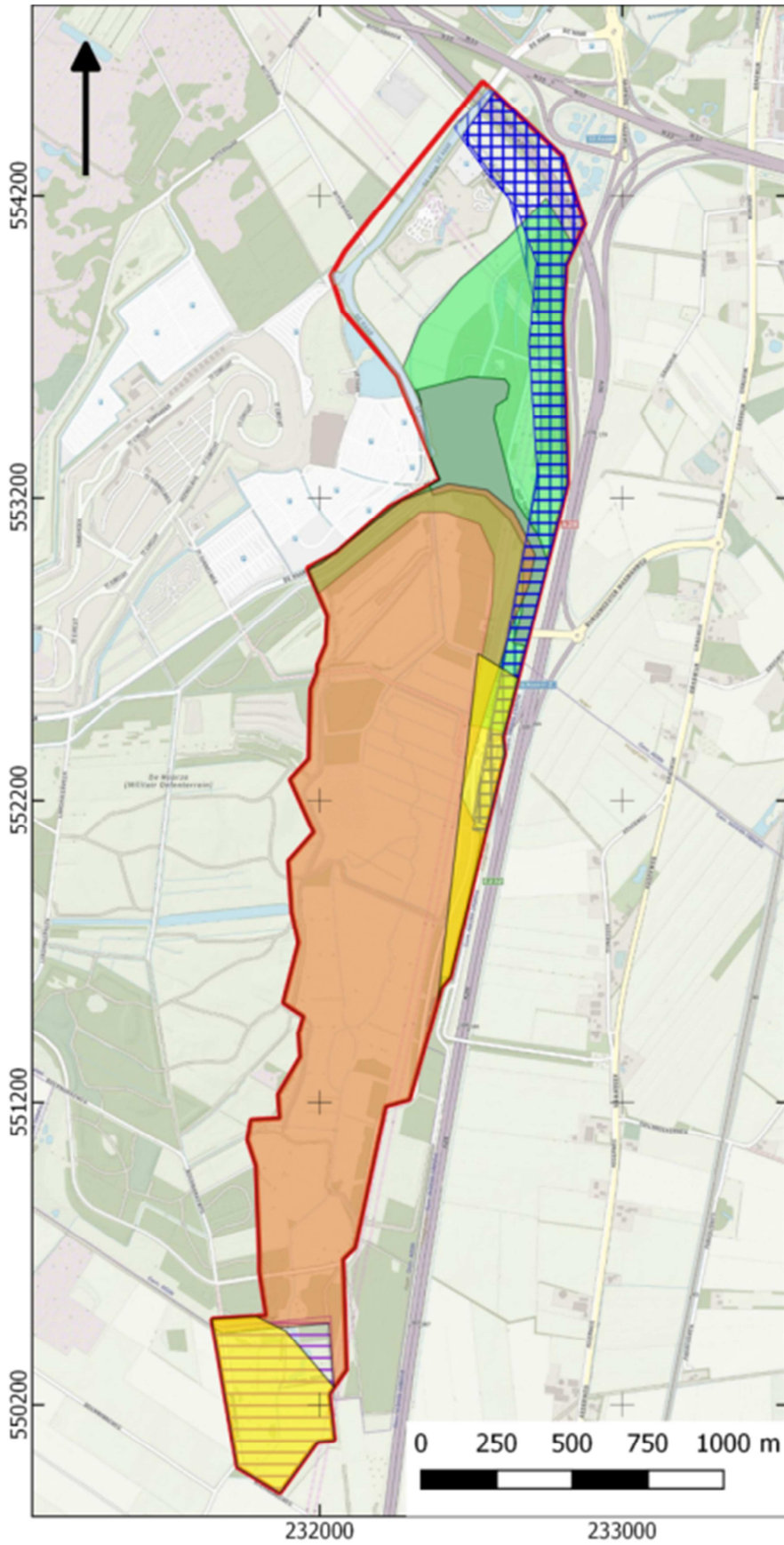
Indien er geen bodemversturende werkzaamheden in plangebied De Haar plaatsvinden is nader archeologisch onderzoek hier niet aan de orde.

Deel 2 Eerder uitgevoerd onderzoek

HOOFDSTUK 4 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Plangebied Witterdiep betreft een gebied dat ingeklemd wordt door de A28 in het oosten, in het noorden en noordwesten door De Haar en in het zuidwesten door de Boermarkeweg. In het noordwesten grenst het plangebied aan het terrein van TT-circuit en in het zuidwesten aan een oefenterrein van defensie (De Haarze). Bij de opdrachtgever wordt voor het plangebied Witterdiep een tweedeling gemaakt. Het noordelijke deel is aangeduid als Witterdiep – Hoofdopgave; het zuidelijke deel als Witterdiep – Defensieopgave. In dit rapport worden deze benamingen overgenomen. Waar hieronder in de tekst gesproken wordt van 'het plangebied' of 'plangebied Witterdiep', wordt het gehele plangebied Witterdiep (Hoofdopgave en Defensieopgave) bedoeld. In het plangebied hebben al vele onderzoeken plaatsgevonden, waaronder booronderzoek, proefsleuvenonderzoek en archeologische begeleidingen.

Onderstaande kaart toont de onderzochte delen binnen plangebied Witterdiep. De eerdere onderzoeken liepen in de meeste gevallen door tot (ver) buiten het onderhavige plangebied. In dit deel wordt een samenvatting van de onderzoeksresultaten en de aanbevelingen gegeven. Er zijn een aantal complicaties: de diverse delen zijn door verschillende onderzoekers en archeologische instanties onderzocht. De aard en intensiteit van de onderzoeken toont grote onderlinge verschillen (zie onderstaande afbeelding) en in een aantal gevallen zijn niet de gehele betreffende plangebieden door middel van veldonderzoek onderzocht. In sommige gevallen klopt de begrenzing zoals in Archis3 is aangehouden niet of betreft het een heel groot gebied waarin steekproefsgewijs bijvoorbeeld proefputten zijn gegraven. Sommige onderzoeken tonen overlapping. In dat geval worden de resultaten en aanbevelingen van het meest relevante onderzoek gebruikt. De onderzoeken zijn uitgevoerd tussen 2009 (Sweco/Grontmij) en 2015 (RAAP).

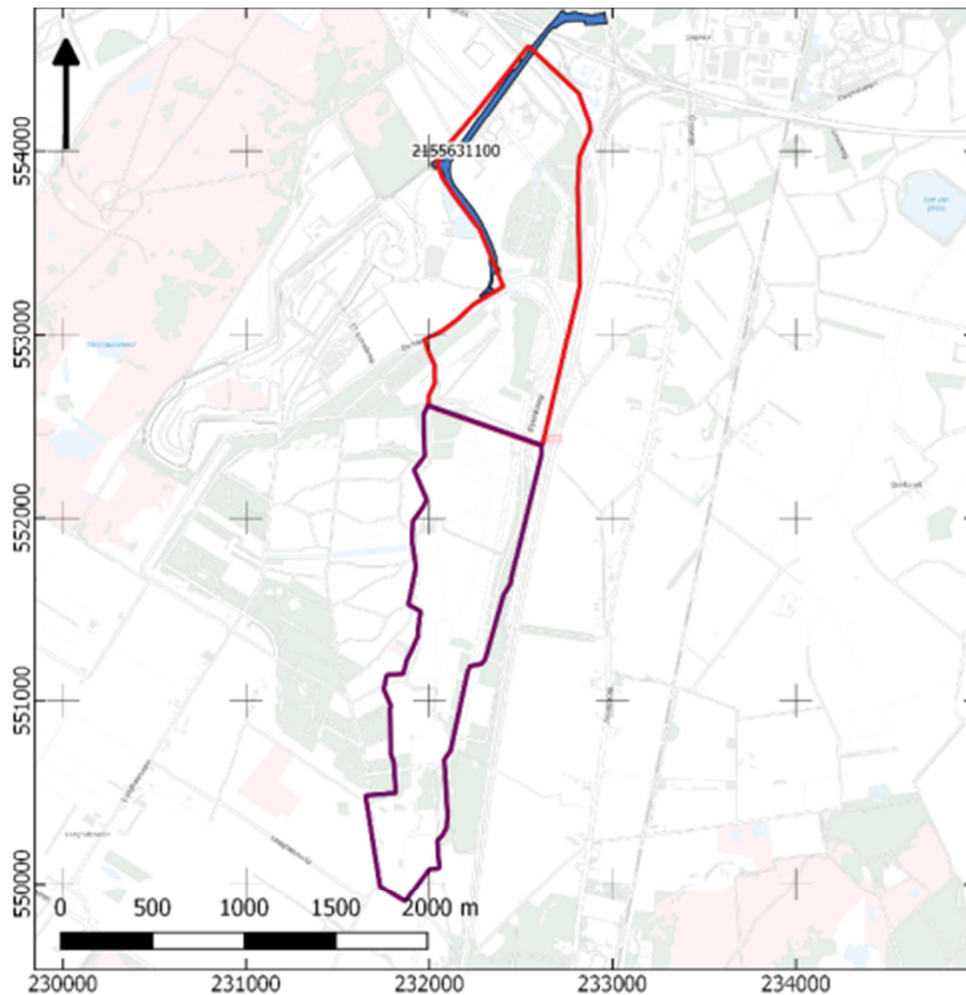

Legenda		
	2155631100 - gravend onderzoek	- RAAP
	2255180100 - bureauonderzoek	- Sweco (Grontmij)
	2328015100 - bureau- en booronderzoek	- Antea (Oranjewoud)
	2352712100 - karterend booronderzoek	- Antea (Oranjewoud)
	2365851100 - bureau- en booronderzoek	- RAAP
	2417059100 - proefputten	- Geo-Logical
	2424839100 - bureau- en booronderzoek	- RAAP
	2443521100 - archeologische begeleiding	- Mug
	plangebied	

Afbeelding 8. kaart met eerder onderzochte delen van het plangebied.

Hieronder worden de resultaten en adviezen met betrekking tot vervolgonderzoek van de betreffende onderzoeken aangestipt. De kaarten tonen het onderzochte deel in het plangebied en de onmiddellijke omgeving.

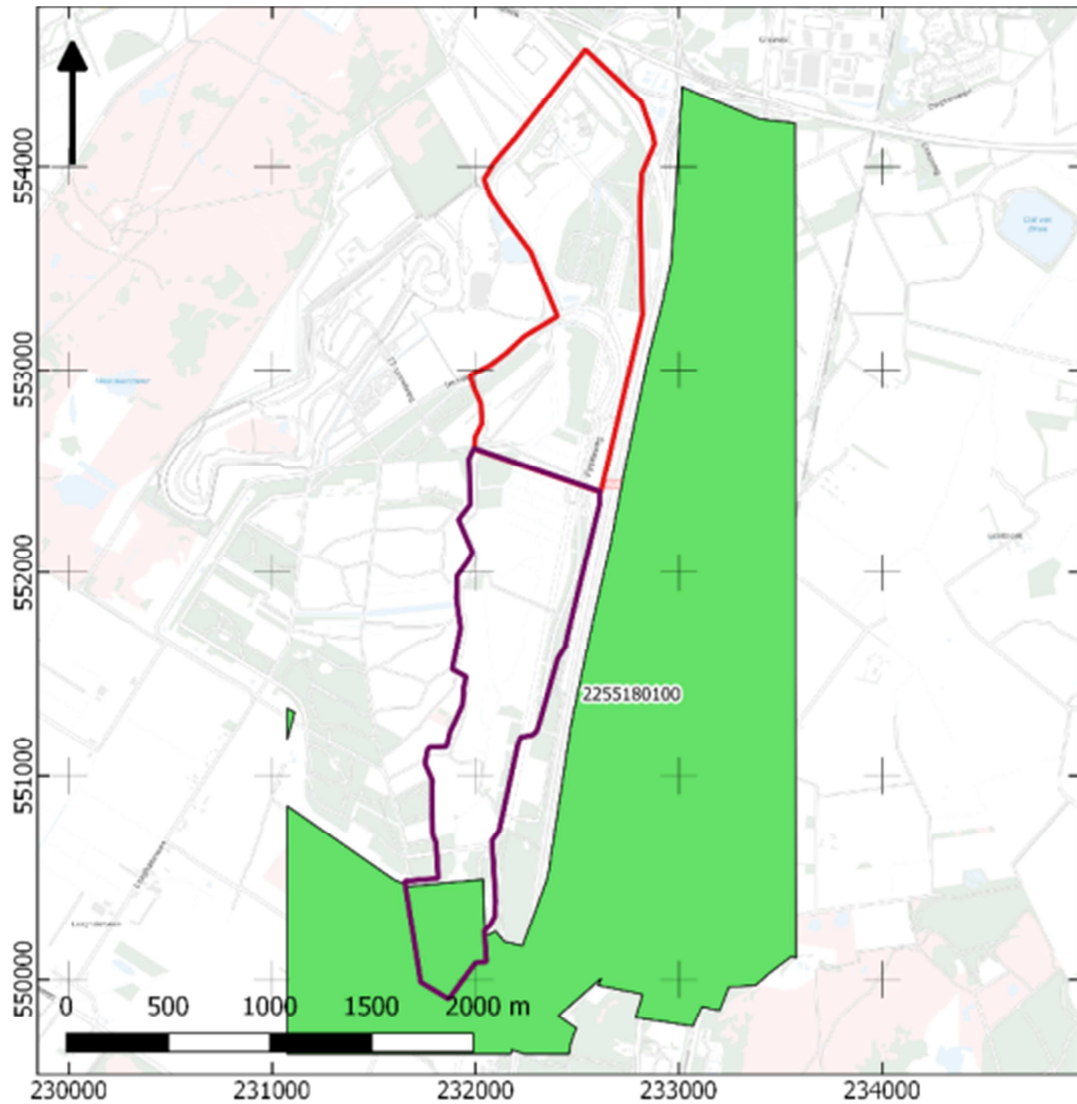
Zaakidentificatie 2155631100 (gravend onderzoek. Uitvoerder: RAAP)

Afbeelding 9. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2155631100

Dit betreft een (niet in Archis3 of het E-depot gepubliceerd) gravend onderzoek⁶, volgend op een eerder bureau- en verkennend booronderzoek uit 2007. Op basis van de beschrijving in het E-depot is tijdens het gravend onderzoek een verstoorde vindplaats uit de steentijd aangetroffen. De bodem binnen dit plangebied is nergens meer intact. Geadviseerd wordt dit traject vrij te geven.

Zaakidentificatie 2255180100 (bureauonderzoek. Uitvoerder: Sweco)

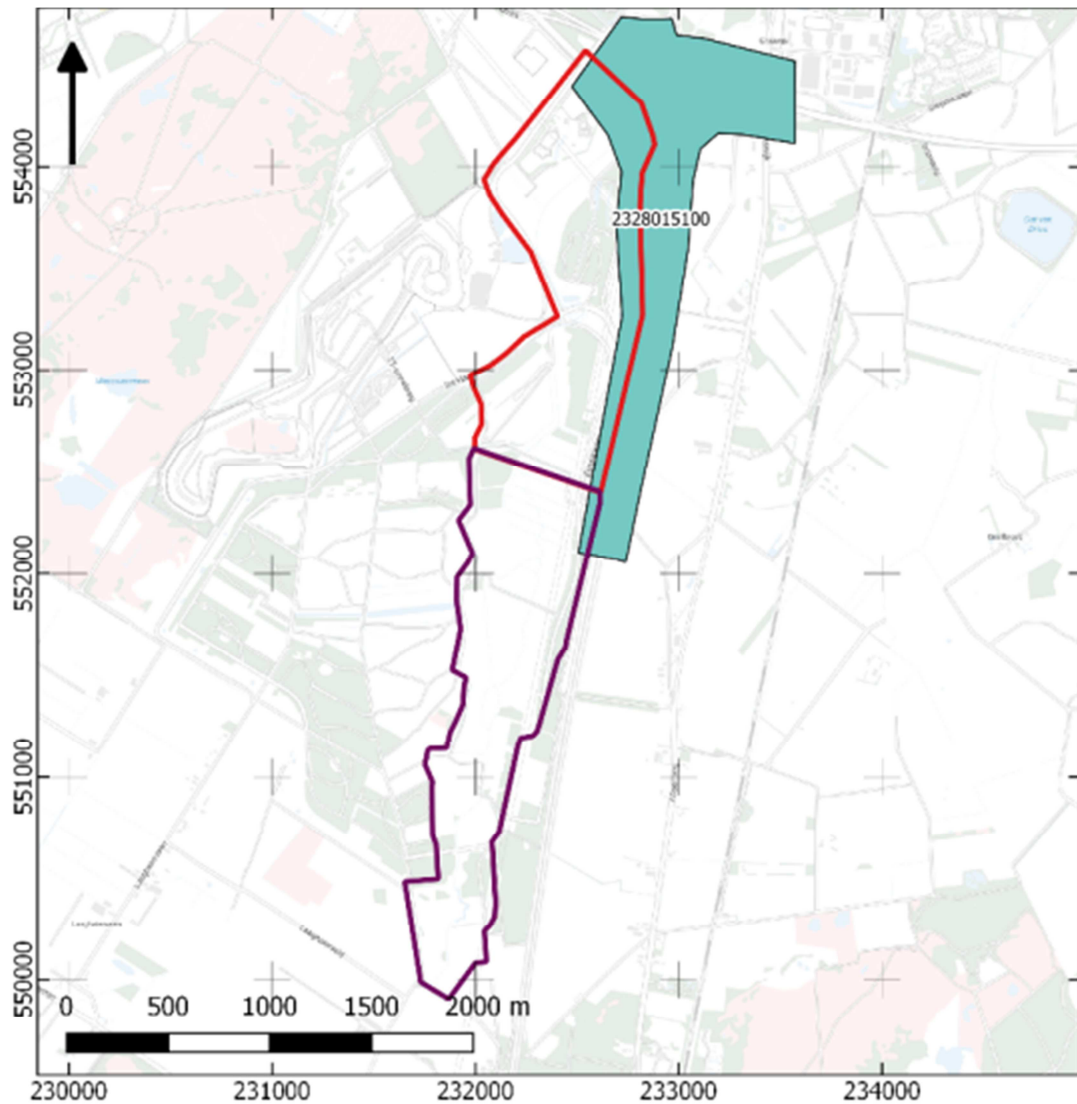
Afbeelding 10. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2255180100

Dit betreft een bureauonderzoek in de gemeente Midden-Drenthe.⁷ Op basis hiervan geldt voor het gehele onderzochte deel in het plangebied een hoge verwachting op resten uit de periode paleolithicum – nieuwe tijd. Geadviseerd wordt deze verwachting te toetsen door middel van (verkennend) booronderzoek.

⁶ Hielkema, 2008.

⁷ Osinga e.a., 2009.

Zaakidentificatie 2328015100

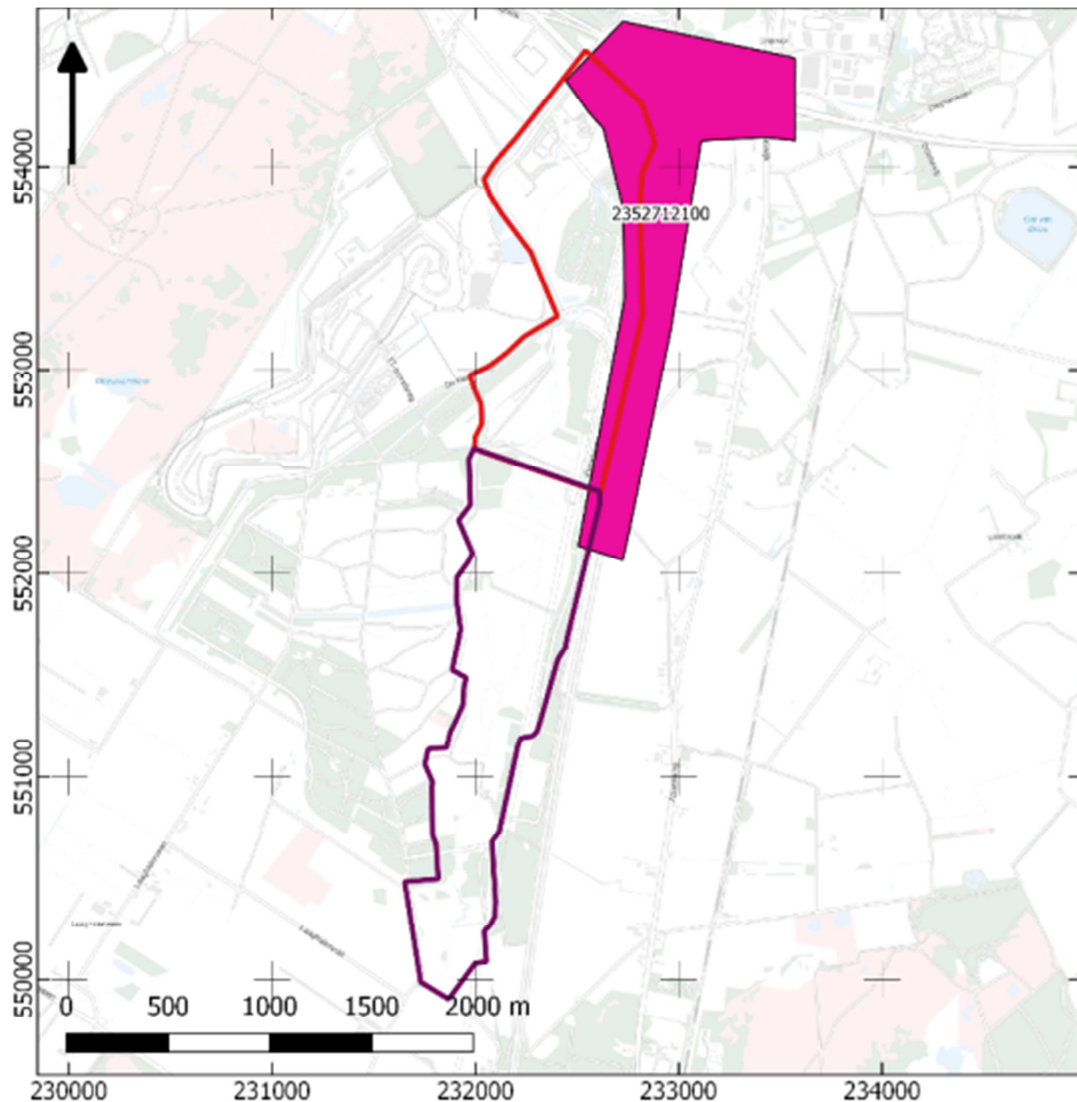

Afbeelding 11. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2328015100

Dit betreft een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek.⁸ Op basis van het bureauonderzoek is een aantal zones geïdentificeerd met een hoge en middelhoge verwachting voor resten uit de steentijd. Zones met een hoge verwachting zijn onderzocht door middel van verkennende boringen. Daarbij is in een aantal deelgebieden een grotendeels intact bodemprofiel aangetroffen. Voor deze zones is vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van karterende boringen.

⁸ Nijdam e.a., 2011.

Zaakidentificatie 2352712100 (karterend booronderzoek. Uitvoerder: Antea)

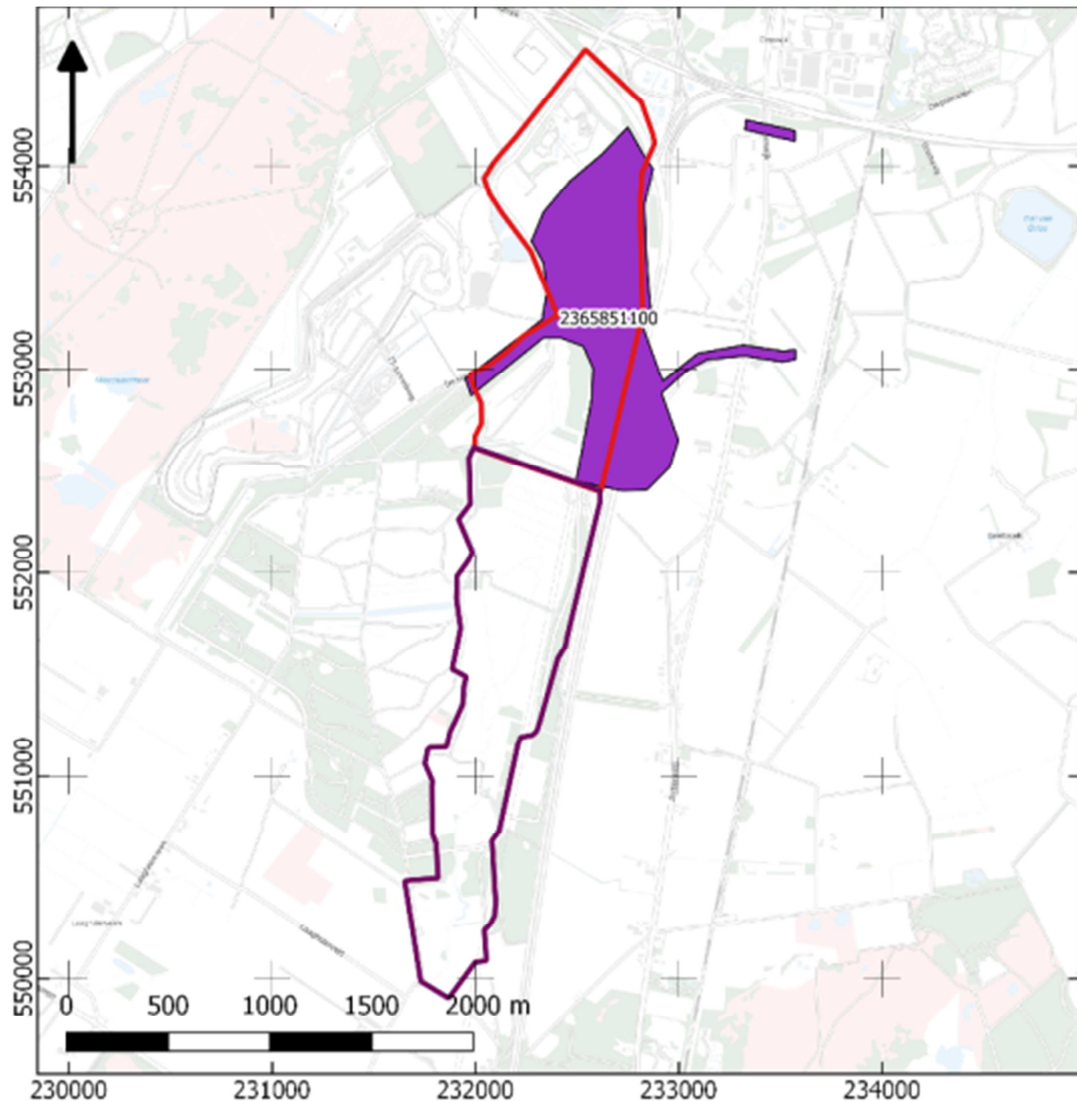

Afbeelding 12. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2352712100

Dit onderzoek is het vervolg op het hierboven genoemde bureau- en verkennend booronderzoek. Dit vervolgonderzoek bestond uit karterende boringen.⁹ De karterende boringen binnen het huidige plangebied hebben geen archeologische indicatoren opgeleverd. Derhalve is geadviseerd deze delen vrij te geven van vervolgonderzoek. De karterende boringen zijn echter gezet op en langs het wegtracé. Daarbuiten is sprake van een hoge verwachting, maar hier zijn destijds geen boringen gezet omdat dit buiten het destijds feitelijk te verstoren gebied lag. De verkennende en karterende boringen tonen echter een grotendeels intact bodemprofiel, dat ook aanwezig mag worden verondersteld in de omgeving van het onderzochte gebied.

⁹ Bakker, 2012

**Zaakidentificatie 2365851100 (bureau- en verkennend booronderzoek.
Uitvoerder: RAAP)**

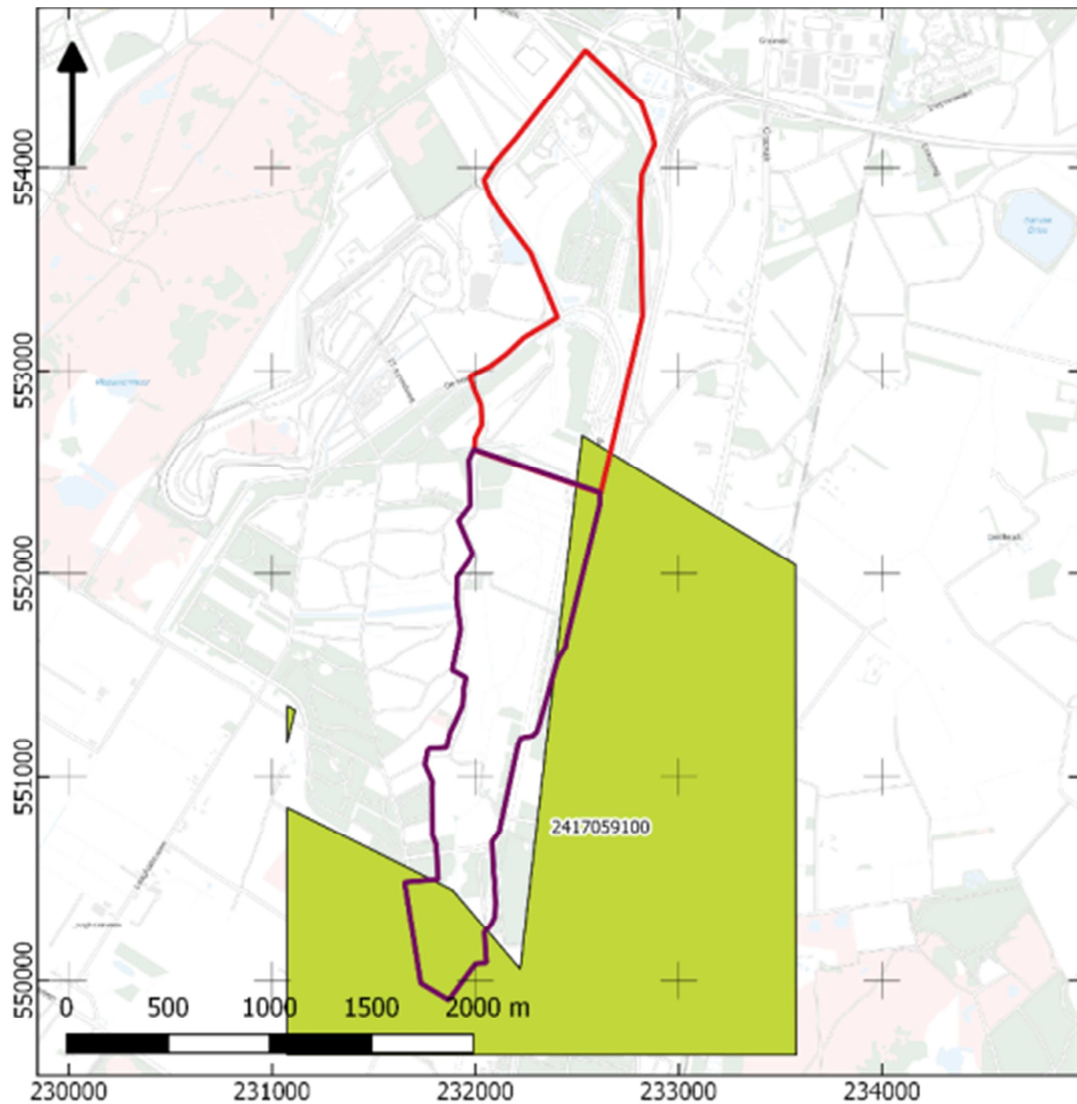
Afbeelding 13. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2365851100

Dit onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek.¹⁰ Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting op vindplaatsen uit de steentijd voor de hogere delen van het plangebied. Ook resten uit jongere perioden (bronstijd t/m nieuwe tijd) kunnen verwacht worden. Voor de aanwezige veentjes in het onderzochte terrein geldt een hoge verwachting op resten van jagers/verzamelaars indien het om een pingo-ruïne gaat. Het beekdal in het plangebied heeft een middelhoge/hoge verwachting op off-site resten (voorden, bruggen, afvaldumps, rituele deposities en dergelijke). Nederzettingsresten worden hier niet verwacht. Op basis van het booronderzoek blijkt dat de top van het dekzand plaatselijk intact is. Er is geen bodemvorming aangetroffen. Intact veen op het dekzand is nergens aangetroffen: er wordt daarom geen middeleeuws niveau verwacht. Het veentje in het plangebied is vermoedelijk geen pingo-ruïne. In het beekdal is soms een dikke veenlaag (> 0,5 m) aangetroffen. Hier kunnen resten van voorden, bruggen, afvaldumps en rituele

¹⁰ Jans, 2012.

deposities voorkomen. Geadviseerd wordt in enkele delen van het plangebied archeologische begeleidingen uit te voeren. Voor zover bekend hebben deze archeologische begeleidingen (nog) niet plaatsgevonden. Voor het resterende deel luidt het advies vrijgave van nader archeologisch onderzoek.

Zaakidentificatie 2417059100 (Proefputten. Uitvoerder: Geo-logical)

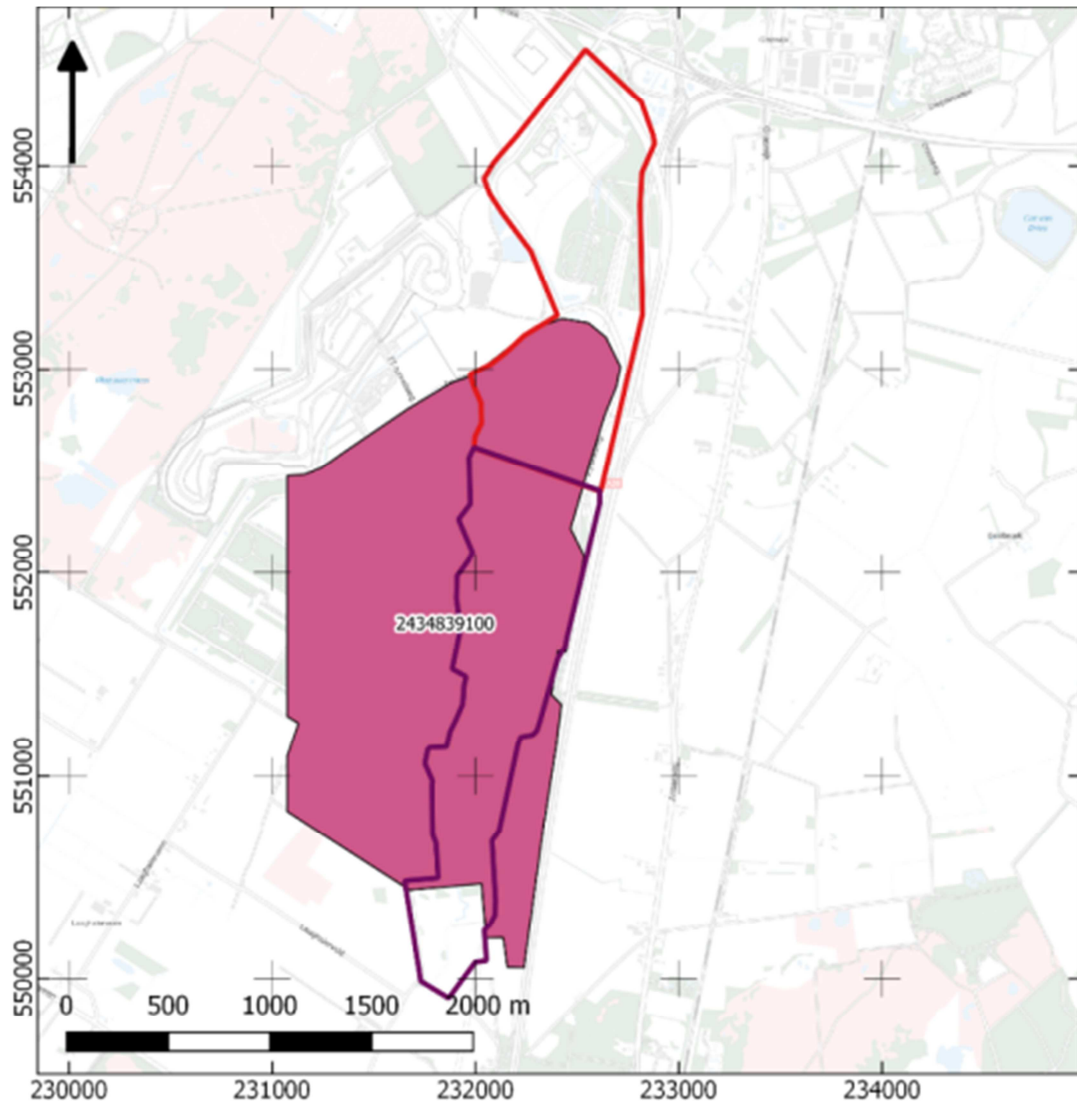

Afbeelding 14. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2417059100

Dit betreft een proefputtenonderzoek in een zeer groot gebied in de gemeenten Assen en Midden-Drenthe.¹¹ Er zijn geen proefputten in het plangebied gegraven. Voor het onderhavige onderzoek is deze studie daarom niet relevant.

¹¹ Kluiving, 2014.

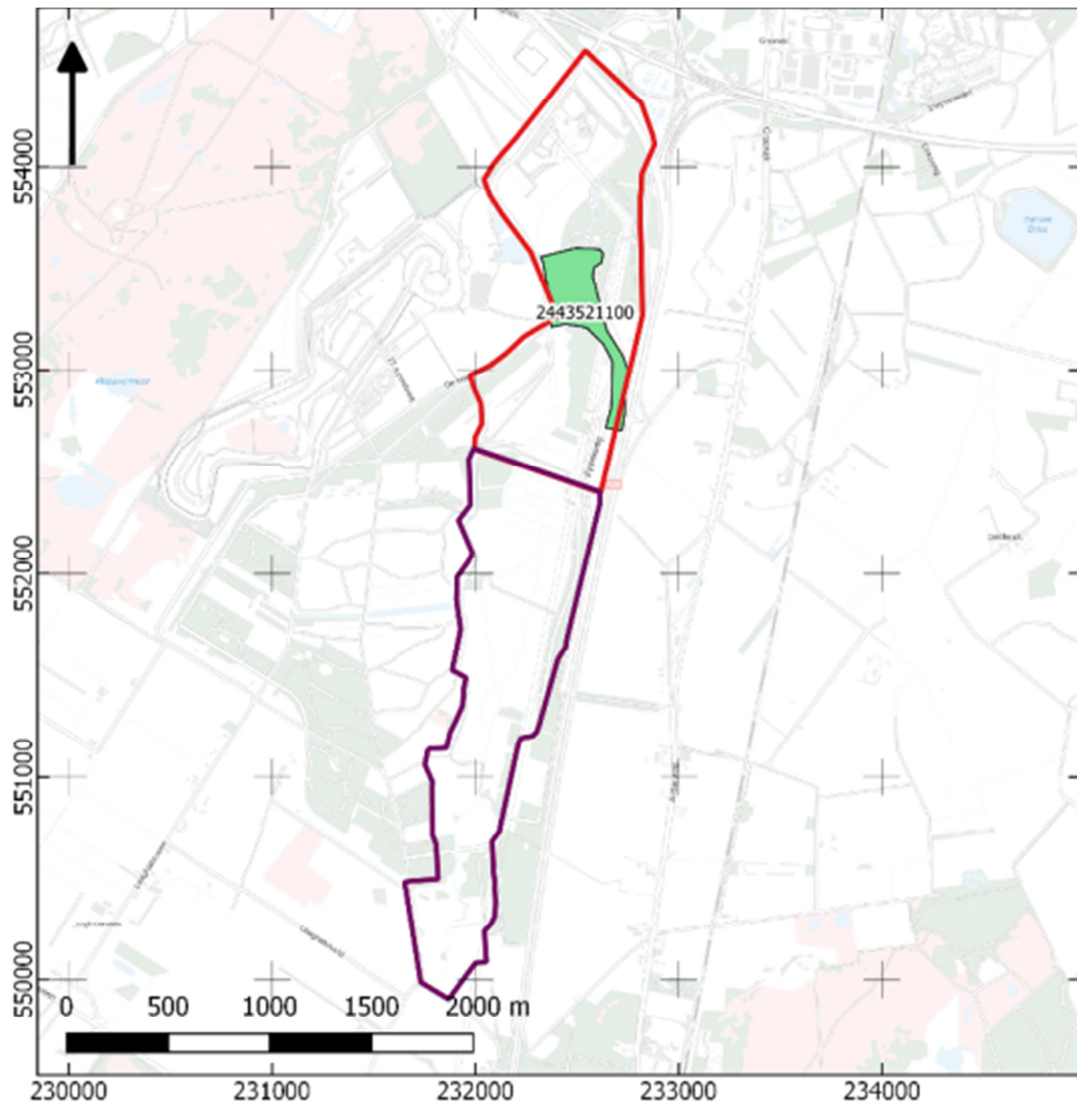
**Zaakidentificatie 2434839100 (bureau- en verkennend booronderzoek.
Uitvoerder: RAAP)**

Afbeelding 15. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2434839100. Het hier onderzochte plangebied loopt in westelijke richting verder door dan hier is aangegeven.

Dit betreft een inventariserend veldonderzoek in een aantal zones binnen dit onderzoeksgebied. De identificatie van deze zones is gebaseerd op de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart. In het beekdal van het Witterdiep is geen booronderzoek verricht. Op basis van het booronderzoek zijn vier van de twaalf depressies geïdentificeerd als pingo-ruïne. Dit onderzoek heeft geleid tot een aanscherping van de gemeentelijke verwachtings- en beleidsadvieskaart. Op basis van de resultaten van het booronderzoek is geconcludeerd dat er weliswaar sprake is van bodemverstoring, maar dat deze niet dusdanig ernstig is dat het archeologisch niveau in pleistocene en mogelijk ook holocene zandafzettingen volledig zijn verstoord. De verwachting zoals op de gemeentelijke beleidskaart is aangegeven kan blijven gehandhaafd. Wel zijn er zijn een aantal verstoorde delen geïdentificeerd. Deze zijn opgenomen in de archeologische verwachtingskaart in bijlage 8.

Zaakidentificatie 2443521100 (archeologische begeleiding. Uitvoerder: Mug)

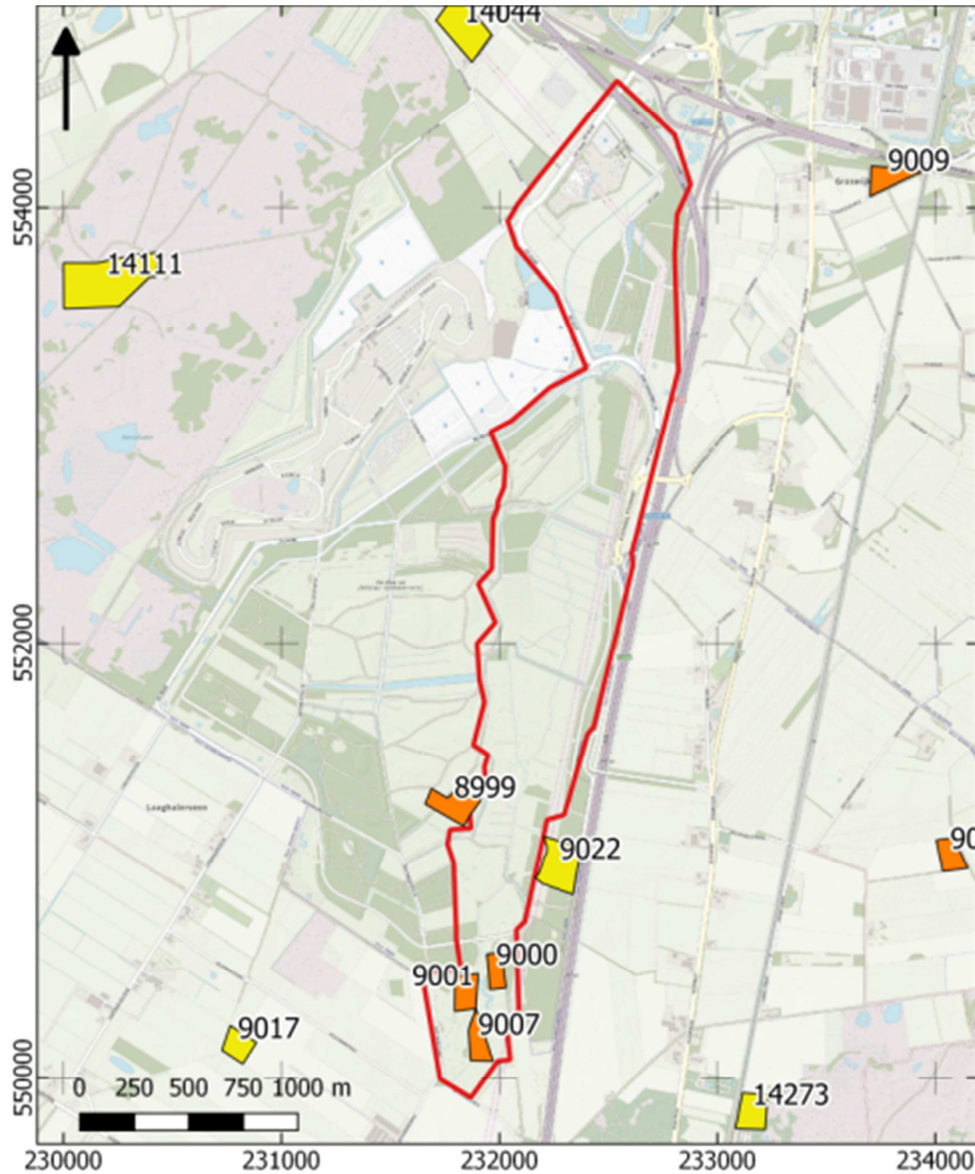

Afbeelding 16. Locatie eerder onderzoek Zaakidentificatie 2443521100

Op basis de hierboven genoemde voorgaande onderzoeken is een samengestelde archeologische verwachtingskaart opgesteld voor het plangebied. Deze is afgebeeld in bijlage 8.

4.1 AMK-TERREINEN

Binnen het plangebied bevinden zich een aantal AMK-terreinen. Deze zijn in de bovenstaande tekst niet specifiek genoemd, al zijn de resultaten wel verwerkt in de conclusies en aanbevelingen van de eerdere onderzoeken. Volledigheidshalve wordt in deze paragraaf specifiek ingegaan op de AMK-terreinen binnen het plangebied. Onderstaande afbeelding toont de locaties.

Afbeelding 17. AMK-terreinen in en rondom het plangebied.

AMK-terrein 8999 (toponiem: Laaghaler Groenland) betreft een terrein van hoge archeologische waarde. In dit terrein bevinden zich twee vindplaatsen uit het Mesolithicum en/of Neolithicum.

AMK-terrein 9022 (toponiem: Hooghaler Veldkamp; Oude Tol) betreft een terrein van archeologische waarde met resten van twee mesolithische vuursteenvindplaatsen.

AMK-terrein 9000 (toponiem: Binnenveld) is een terrein van hoge archeologische waarde met twee vuursteenvindplaatsen uit het Mesolithicum en Neolithicum.

AMK-terrein 9001 (toponiem: Binnenveld; van Plas tot Gras) is een terrein van hoge archeologische waarde waarin zich twee vuursteenvindplaatsen uit het Mesolithicum bevinden.

AMK-terrein 9007 (toponiem: Binnenveld) is een terrein van hoge archeologische waarde. Het terrein bevat een mesolithische vuursteenvindplaats.

In alle gevallen gaat het om vindplaatsen uit het Mesolithicum en/of Neolithicum op zandkopjes in het beekdal. De vindplaatsen hebben met elkaar gemeen dat ze (tegen het einde van de vorige eeuw) waarschijnlijk nog redelijk tot goed intact waren.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE

5.1 SYNTHESE

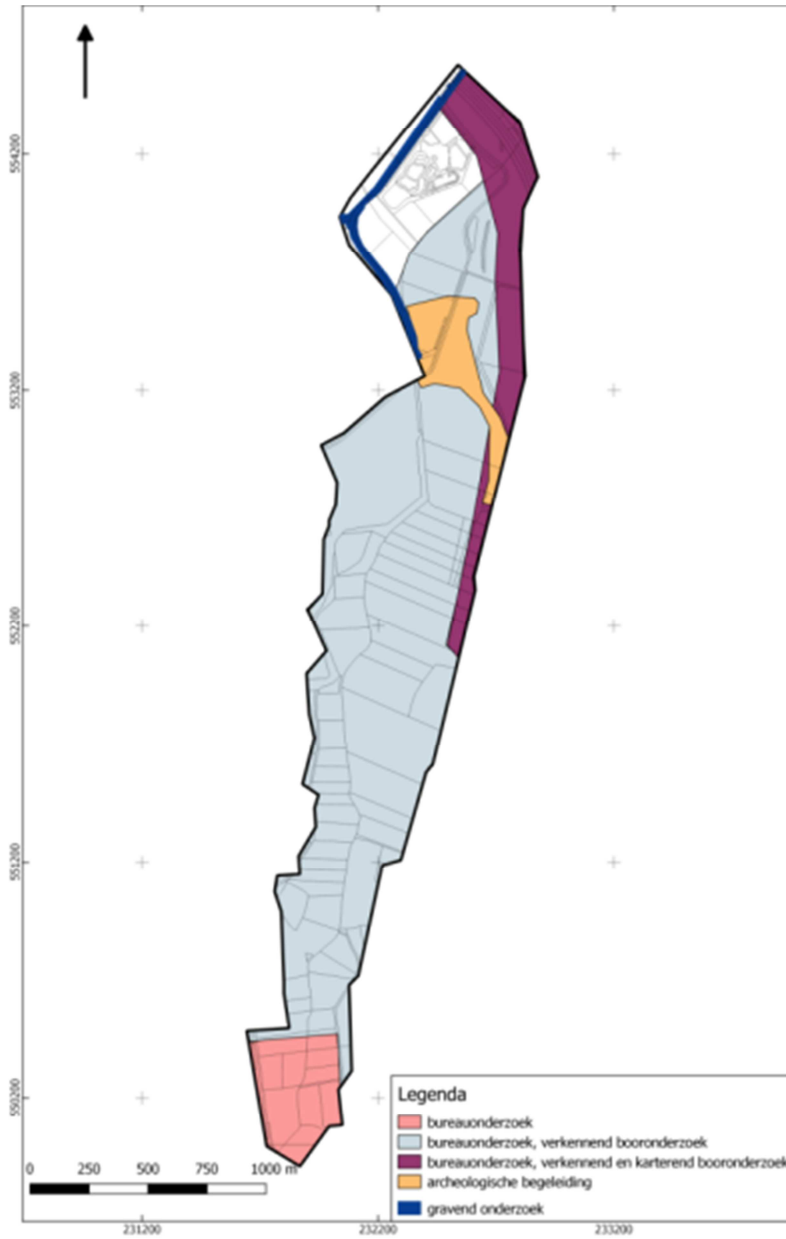
Een groot deel van het plangebied is onderzocht door middel van archeologisch veldonderzoek (zie onder)¹². Eén traject is onderzocht door middel van een archeologische begeleiding van civiele werkzaamheden en twee delen zijn onderzocht door middel van karterende boringen nadat eerst een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek is uitgevoerd.

De uitgevoerde verkennende boringen wijzen in het algemeen op een deels verstoord bodemprofiel. De verstoringen zijn echter niet dusdanig diep of ernstig dat het archeologische niveau nu is verdwenen. Op een aantal locaties heeft het uitgevoerde booronderzoek wel een verstoord bodemprofiel opgeleverd of hebben karterende boringen geen vindplaatsen opgeleverd. Deze zones zijn op de samengestelde verwachtingskaart (Bijlage 8) en advieskaart (Bijlage 9) aangegeven als 'vrijgegeven'. De zone waar een archeologische begeleiding is uitgevoerd is eveneens aangegeven als 'vrijgegeven'. Op basis van uitgevoerd bureauonderzoek hebben sommige delen van het plangebied een lage verwachting gekregen, met als advies geen vervolgonderzoek uit te voeren. Deze verwachting en advies zijn overgenomen op de samengestelde verwachtingskaart respectievelijk advieskaart.

Op basis van bureauonderzoek, al dan niet gecombineerd met boringen, hebben andere delen van het plangebied een middelhoge of hoge verwachting gekregen. De adviezen met betrekking tot vervolgonderzoek variëren hier van verkennende boringen tot archeologische begeleidingen. Ook deze zones zijn op de respectievelijke kaarten opgenomen.

¹² Echter, bij de verkennende booronderzoek die door RAAP zijn uitgevoerd zijn delen van het betreffende plangebied onderzocht door middel van boringen. Voor de resterende delen van de betreffende plangebieden is wel een archeologische verwachting gedestilleerd op basis van bodemkundige bronnen. Deze is in de samengestelde verwachtingskaart in Bijlage 9 aangegeven.

Bureauonderzoek Witterdiep bij Assen, gemeente Assen (DR)

Deel 3 Cultuurhistorie

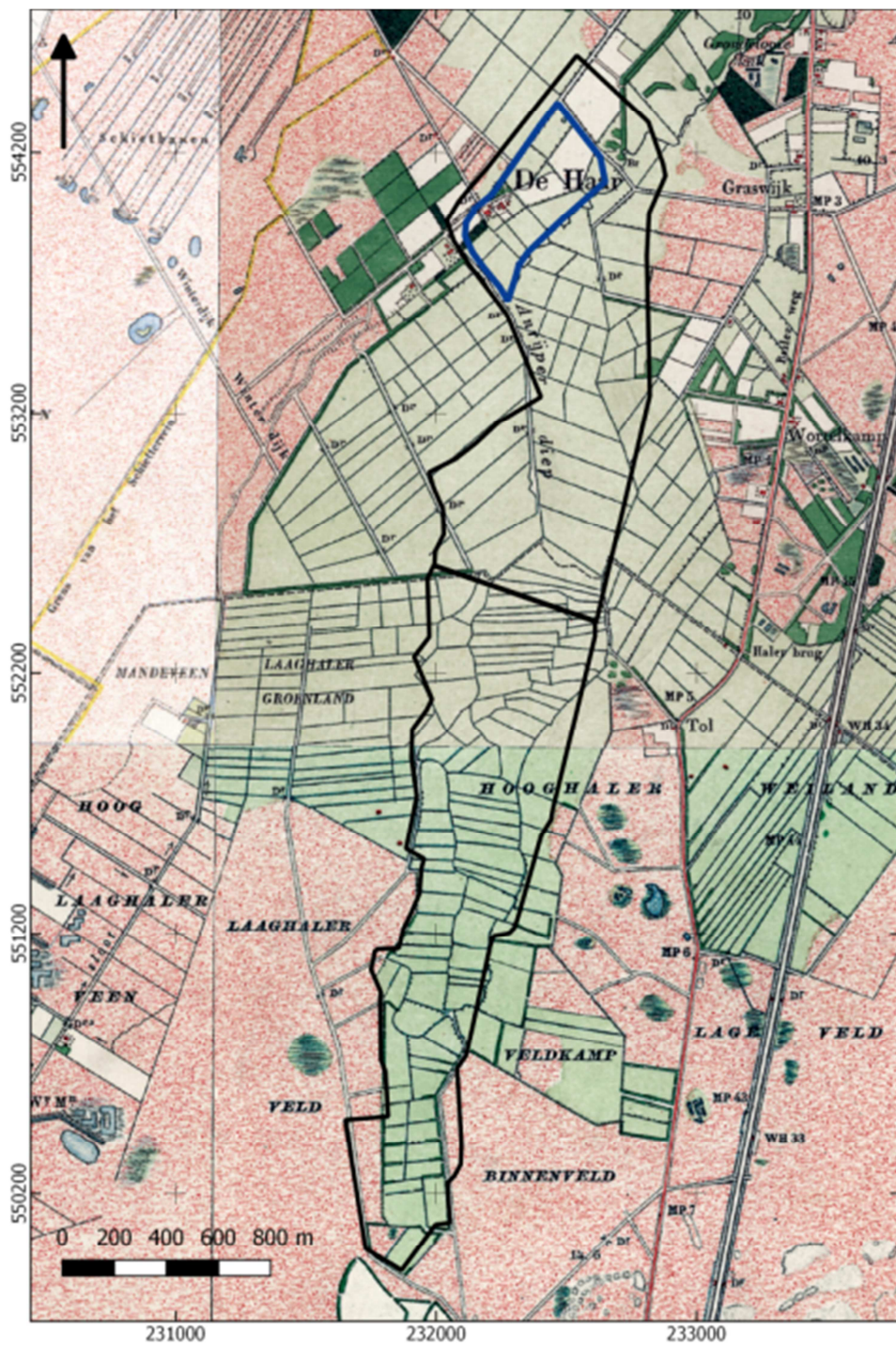
6 CULTUURHISTORIE

Onderstaande tekst is sterk gebaseerd op Molema e.a., 2004. Het historisch intacte beekdallandschap bestaat uit de stroomlanden, die werden gevormd door de meandergordel van de beek en de overstromingsvlakten aan weerszijden daarvan. Deze zone was vrijwel permanent zeer vochtig, waardoor zich hier dikke pakketten broekveen en zeggenvveen konden ontwikkelen. Vanaf de volle middeleeuwen werden de stroomlanden op wat grotere schaal ontgonnen tot hooilanden. De natuurlijke houtvegetatie werd daarbij verwijderd en er werden sloten en greppeltjes haaks op de beekloop gegraven. Dit stelsel volgde meestal een zeer onregelmatig patroon, enerzijds omdat de beek sterk meanderde, maar anderzijds ook omdat men waar mogelijk graag gebruik maakte van aanwezige natuurlijke geultjes. Uiteindelijk ontstond hierdoor een kleinschalig, onregelmatig, blokvormig verkavelingspatroon.

Het zuidelijke deel, ruwweg 'plangebied Defensieopgave', was rond 1832 in gebruik als hooiland. Het noordelijke deel ('plangebied Hoofdopgave') was in gebruik als weideland. Hooilanden waren meestal nauwelijks begaanbaar door de hoge waterstand en venige bodem. Alleen in de zomer werd het terrein betreden voor de hooioogst, vaak gevolgd door naweide met runderen en paarden. Weidelanden waren weliswaar vochtig, maar beter begaanbaar dan hooilanden. Vee kon gedurende het grootste deel van het jaar op deze landen grazen.

Onderstaande afbeelding toont een topografische kaart uit 1900. Het kleinschalige, onregelmatige verkavelingspatroon in het plangebied is hier goed te zien. De afbeelding daaronder toont de situatie in 2015. In het zuidelijk deel is nog een groot deel van het historische beekdallandschap intact. In het noordelijk deel echter zijn grote delen van het historische landschap verdwenen. Bijlage 10 toont nogmaals de verkavelingen in 1900 en 2015. Hier zijn de oude en moderne slootverkavelingen over elkaar heen gelegd.¹³ Uit deze kaarten en de bijlage blijkt dat alleen ter hoogte van de donkergele ovaal de huidige verkaveling nog overeenkomt met de historische. Elders in het plangebied is de historische verkaveling grotendeels verdwenen en vervangen door een verkaveling die aan modernere landinrichtingswensen voldoet. Geïsoleerde restanten van de oude verkavelingen zijn in deze nieuwe verkaveling geïncorporeerd. Dit betekent dat alleen binnen de donkergele ovaal nog een min of meer intact historisch cultuurlandschap aanwezig is. Voor een uitgebreidere beschrijving van de cultuurhistorische situatie van het plangebied wordt verwezen naar De Putter (2020)

¹³ Hiertoe zijn de topografische kaarten van 1900 en 2015 ingemeten ten opzichte van de huidige topografie. Vervolgens zijn de waterlopen handmatig ingetekend. De waterlopen van 1900 zijn daarbij wat breder aangegeven dan die van 2015, zodat overlappingsen zichtbaar worden.

Afbeelding 18. Plangebied op een historische kaart uit 1900. Bron: topotijdreis.nl

Afbeelding 19. Topografische kaart van 2015. Bron: topotijdreis.nl

Deel 4 Verwachting en Advies

HOOFDSTUK **7** VERWACHTING EN ADVIES

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het grootste deel van het plangebied is eerder archeologisch onderzocht door middel van bureauonderzoek, booronderzoek en gravend onderzoek.

Onderstaande advies is alleen van toepassing indien daadwerkelijk bodemverstoring plaatsvindt in een gebied. De advieskaart is opgenomen in bijlage 9.

Verkennend booronderzoek (**A**) wordt geadviseerd in plangebied De Haar en het meest zuidelijke deel van het plangebied. Op basis van het hierboven uitgevoerde bureauonderzoek geldt voor De Haar een verwachting op resten uit het Mesolithicum, Neolithicum en Nieuwe Tijd. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is de kans redelijk groot dat het bodemprofiel tot voorbij het archeologisch niveau is verstoord. Dit zal echter getoetst moeten worden. Verkennend booronderzoek is hier toe de aangewezen methode. Het is een optie voor plangebied De Haar de fase van verkennend booronderzoek over te slaan en eventuele graafwerkzaamheden te laten uitvoeren onder archeologische begeleiding. Hiertoe dient een door de gemeente Assen goed te keuren archeologisch programma van eisen (PvE) te worden opgesteld.

Hetzelfde geldt voor het meest zuidelijke deel. Hiervoor geldt een verwachting op resten uit de periode Paleolithicum – Nieuwe Tijd. Ook hier is niet bekend in welke mate het bodemprofiel nog intact is. Verkennend booronderzoek is de aangewezen methode om dit vast te stellen. Indien uit het verkennend booronderzoek blijkt dat er sprake is van een redelijk intact bodemprofiel, is nader vervolgonderzoek aan de orde. Ook hier kan ervoor worden gekozen de fase van verkennend booronderzoek over te slaan en direct over te gaan op een archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden.

Op een aantal locaties in het noordelijke deel van het plangebied zijn karterende boringen gezet. Dit heeft geen archeologische indicatoren opgeleverd. Echter, deze karterende boringen zijn in een smalle strook langs de N33 gezet. Daarbuiten is nog geen karterend booronderzoek uitgevoerd. We adviseren in de aangegeven delen (B) alsnog karterende boringen te zetten. Hier kan ervoor worden gekozen de fase van karterend booronderzoek over te slaan en direct over te gaan op een archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden.

In het zuidelijke beekdal binnen het plangebied heeft nog geen specifiek archeologisch booronderzoek plaatsgevonden. Voor dit gebied geldt een middelhoge tot hoge verwachting op *off-site* resten (rituele deposities, afvaldump, visfuiken, voorden en dergelijke). Op kleine dekzandkopjes onder het vermoedelijk aanwezige veen kunnen voorts nog resten van jagers/verzamelaars voorkomen. We adviseren een aantal boorraaiën (**C**) over het oude, historisch bekende beektracé (bijvoorbeeld de beekloop zoals is aangegeven op het minuutplan uit 1832) te plaatsen, gericht

op het in kaart brengen van de beekloop. Dit onderzoek dient enerzijds ertoe om vast te stellen in welke mate het veenpakket nog aanwezig en intact is en anderzijds om vast te stellen of zich dekzandkopjes in het plangebied bevinden. Geadviseerd wordt de locaties van de raaien mede te baseren op relatieve hoogten zoals die op het AHN zijn aangegeven. Indien sprake blijkt van een intacte bodemopbouw is een archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden van toepassing, of eventueel een proefsleuvenonderzoek. Ook hier kan ervoor gekozen worden de fase van booronderzoek over te slaan en direct op te schalen naar een archeologische begeleiding of proefsleuvenonderzoek.

Met name in het noordelijk deel komen dekzandkoppen voor met een mogelijk intact archeologisch niveau. Hier kunnen resten uit de steentijd worden verwacht. In het zuidelijk deel komen vennetjes/pingo-ruïnes voor, alsmede AMK-terreinen en waarnemingen waaromheen meer archeologische resten zijn te verwachten. Ook bij de AMK-terreinen is sprake van (kleine) dekzandkopjes met een waarschijnlijk grotendeels intact vondstenniveau. Het is aan te raden om werkzaamheden in en nabij de AMK-terreinen zoveel mogelijk te vermijden. Hiertoe kan een bufferzone van 50 m rondom de AMK-terreinen worden aangehouden, waarbinnen grondwerkzaamheden zijn te vermijden.

In zoverre bij ontgravingen een profielbak wordt gebruikt adviseren we in plaats van een archeologische begeleiding een aantal proefsleuven aan te leggen. De wijze van ontgraven met een profielbak (er is meestal geen sprake van een noemenswaardig vlak en er wordt niet laagsgewijs ontgraven) levert weinig mogelijkheden tot het doen van waarnemingen op. We adviseren in dat geval op een aantal kansrijke locaties binnen het te verstoren gebied proefsleuven aan te leggen vóór aanvang van de civiele werkzaamheden. Zowel voor een archeologische begeleiding als een proefsleuvenonderzoek dient een door het bevoegd gezag goed te keuren Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Assen, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, mevrouw M. Montforts.

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Bakker, A.M., 2012. *Inventariserend veldonderzoek (karterende fase) t.b.v. verbreding N33 van Assen tot Zuidbroek, provincie Groningen en Drenthe. Archeologische Rapporten Oranjewoud 2012/6*. Heerenveen.
- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Jans, J.E.A., 2012. *Plangebied Assen zuid, onderzoeksgebieden De Haar/A28 en wegtracé Werklandschap, gemeenten Assen en Midden-Drenthe; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en verkennend veldonderzoek*. Weesp.
- Kluiving, S.J., J. van der Laan, E. Kalker en C. Sueur, 2014. *Bodemverstoringsonderzoek door middel van 80 bodemprofielputten, gemeente Midden-Drenthe (Drenthe). Geo-Logical-reeks 74*. Delft.
- Molema, J., M. Dosker, J.H.N. Elerie, T. Spek, H.W. Veenstra en H.T. Waterbolk, 2004. *Cultuurhistorische inventarisatie ten behoeve van Landschapsvisie Drentsche Aa: onderzoek in het kader van het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa*. Weesp.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Nijdam, L.C. en A.M. Bakker, 2012. *Inventariserend veldonderzoek t.b.v. verbreding N33 van Assen tot Zuidbroek, Provincies Drenthe en Groningen. Archeologische Rapporten Oranjewoud 2011/77*. Heerenveen.
- Osinga, M en H. Boon, 2009. *Archeologisch onderzoek landinrichtingsproject Laaghalen. Bureauonderzoek archeologie, cultuurhistorie en aardkundige waarden. Grontmij archeologische rapporten 817*. Assen.
- Putter, J. de, 2020. *Memo Landschap en cultuurhistorie planvorming beekherstel Witterdiep*. Assen.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Veenstra, H.W. en J.E.A. Jans, 2015. *Onderzoeksgebied De Haar Oost te Assen. Gemeente Assen. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek. Raap-rapport 2935*. Weesp

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII

www.boorstaten.nl

www.topotijdreis.nl

www.hisgis.nl

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl.
Geraadpleegd op 8-7-2019 1

1e Kadastrale kaart uit circa 1832 (gedigitaliseerd). Bron: www.hisgis.nl.
Geraadpleegd op 8-7-2019

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde ≤ 5 cm. Bron:
www.ahn.nl. Geraadpleegd op 8-7-2019

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 8-7-2019

Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 8-7-2019

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl.
Geraadpleegd op 8-7-2019

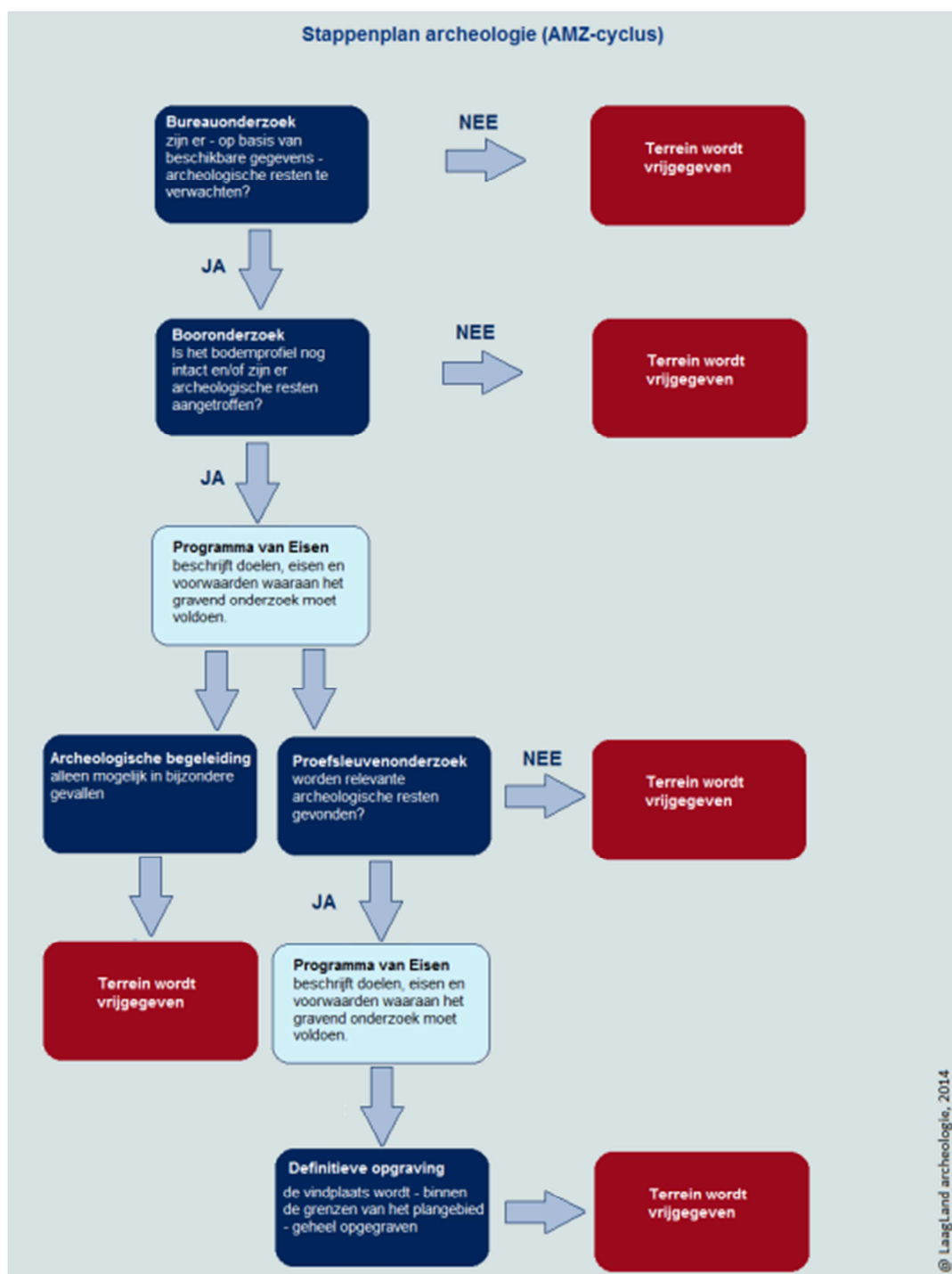
Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 30-6-2019

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron:
www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 8-7-2019

Archeologische verwachtings- en advieskaart gemeente Assen. Bron: gemeente Assen. Geraadpleegd op 8-7-2019.

Historisch-geografische basiskaart Drentsche Aa. Bron: edepot.wur.nl

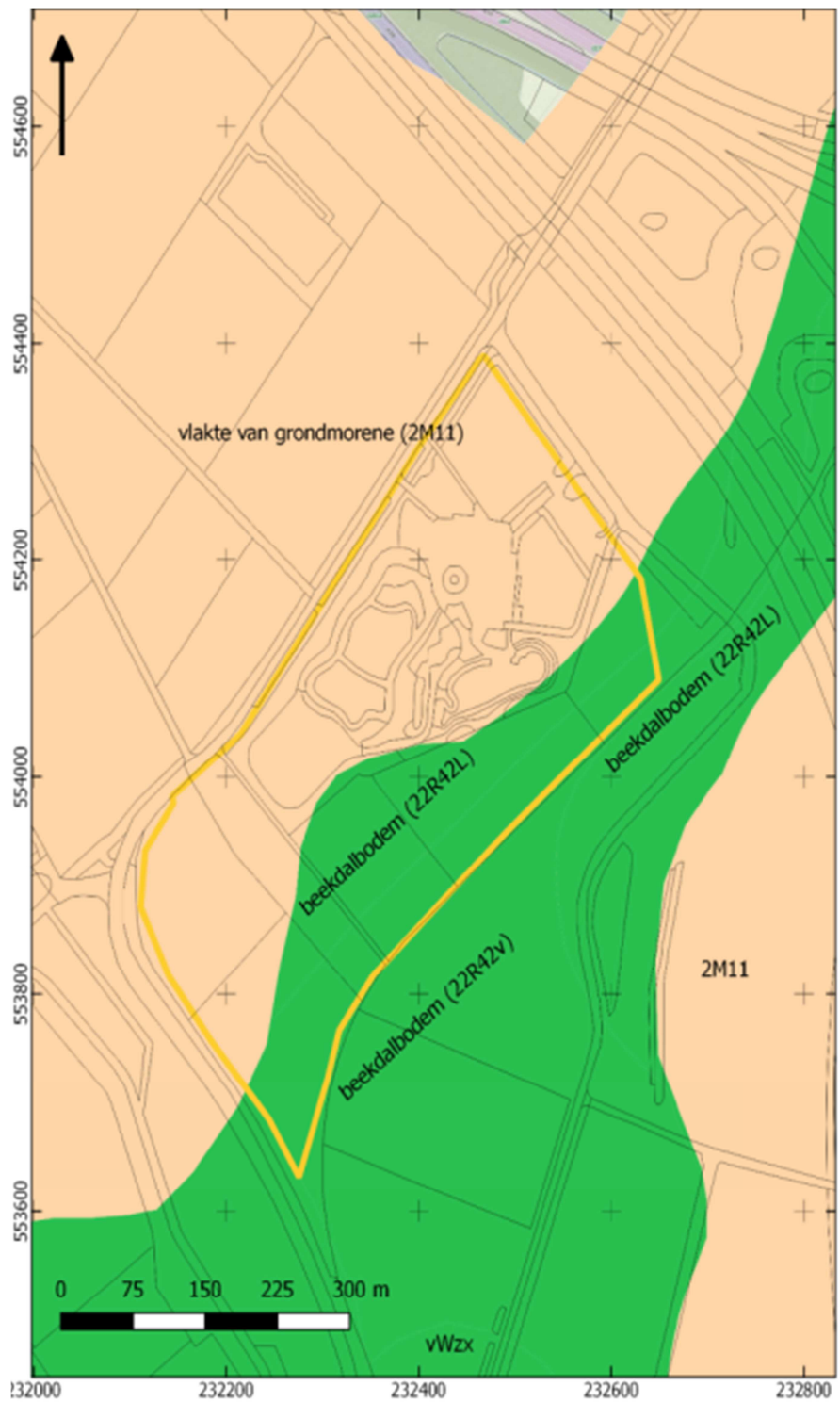
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

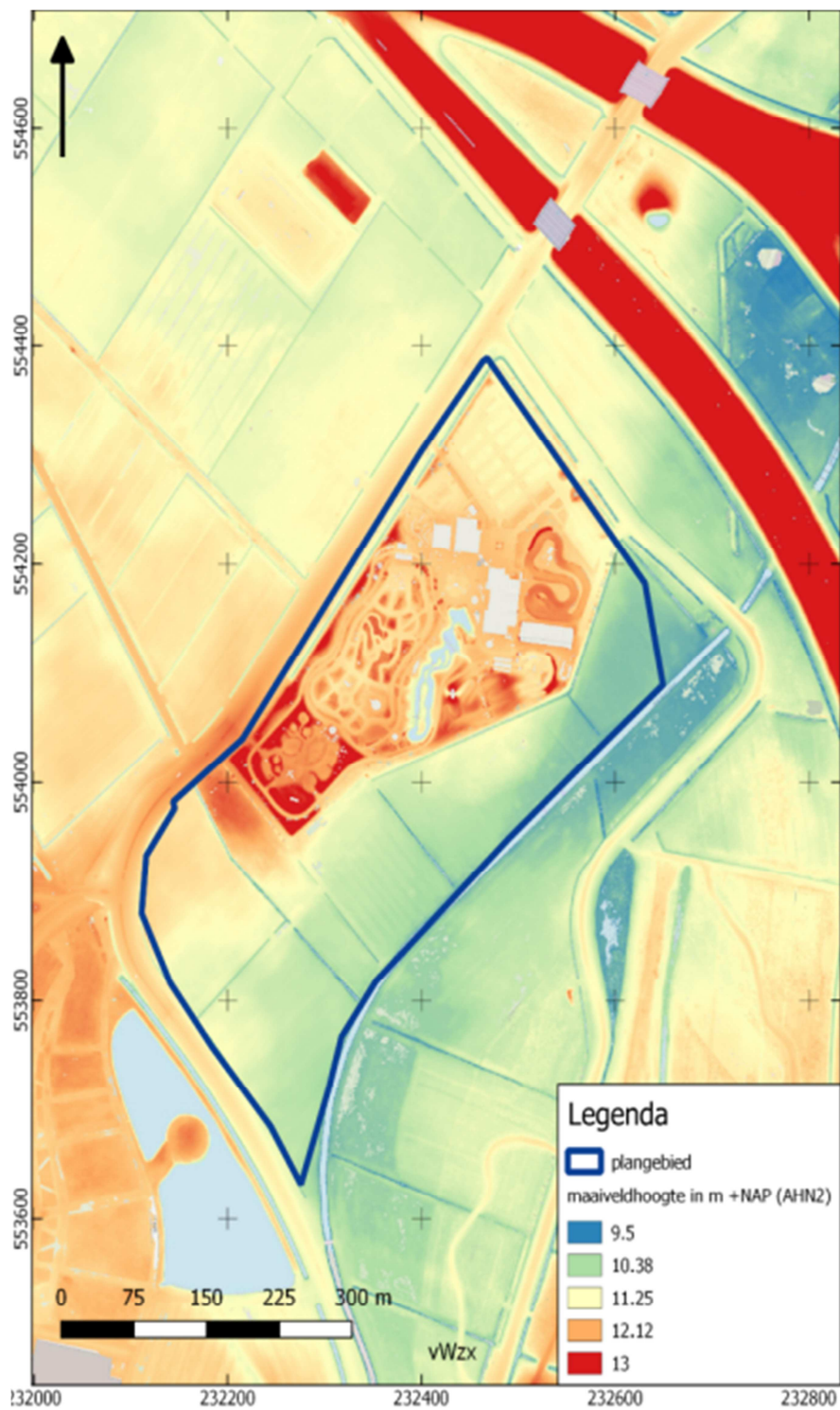
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden		Datering	
Nieuwe tijd	C	-1795	
	B	-1650	
	A	-1500	
Middeleeuwen	Laat	-1250	
	Vol	-1050	
	vroeg	Ottoons	-900
		Karolingisch	-725
		Merovingisch	-450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum	Jong	35.000
		Midden	250.000
		Oud	
	@ Laagland Archeologie, 2014		

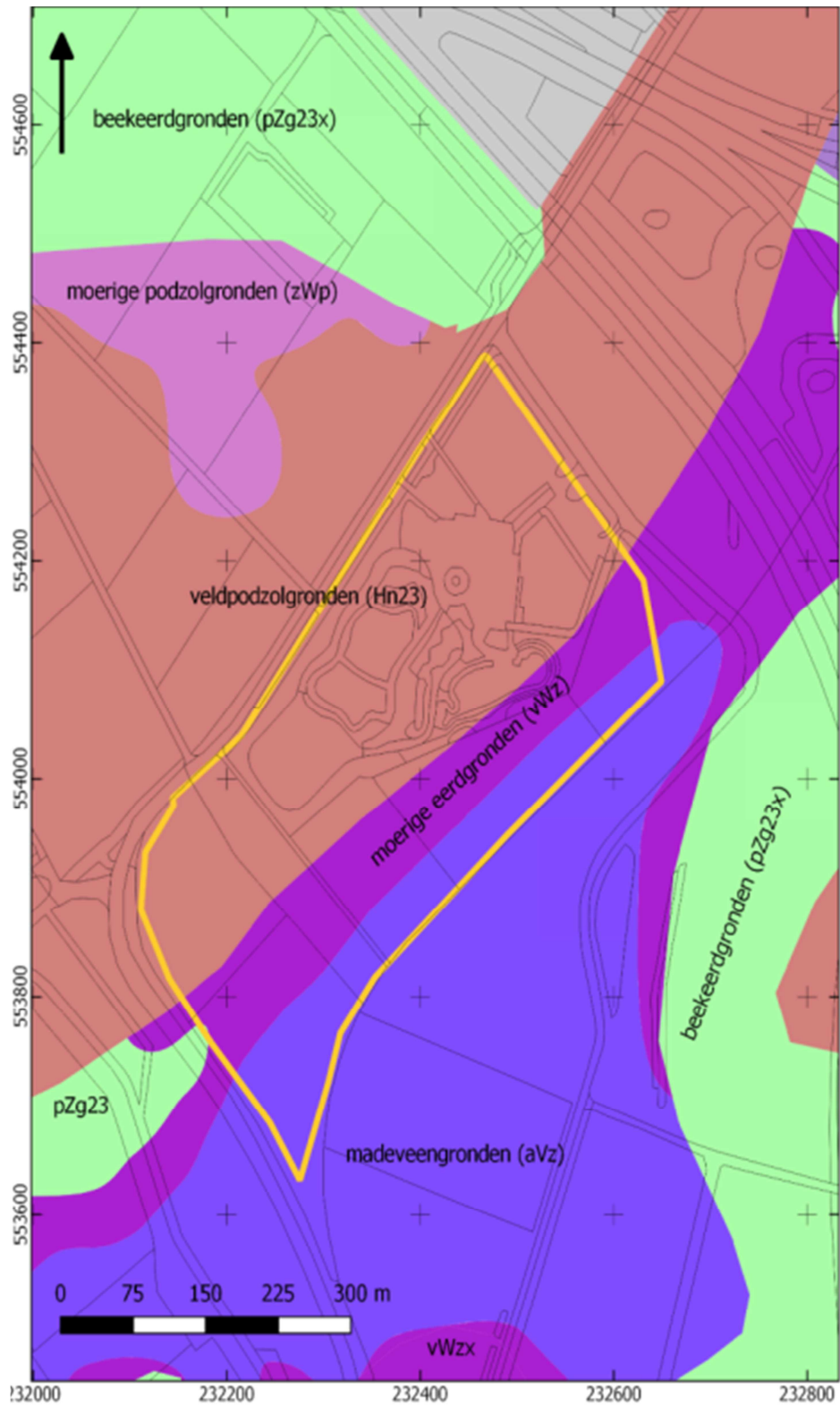
BIJLAGE 3 GEOMORFOLOGISCHE KAART

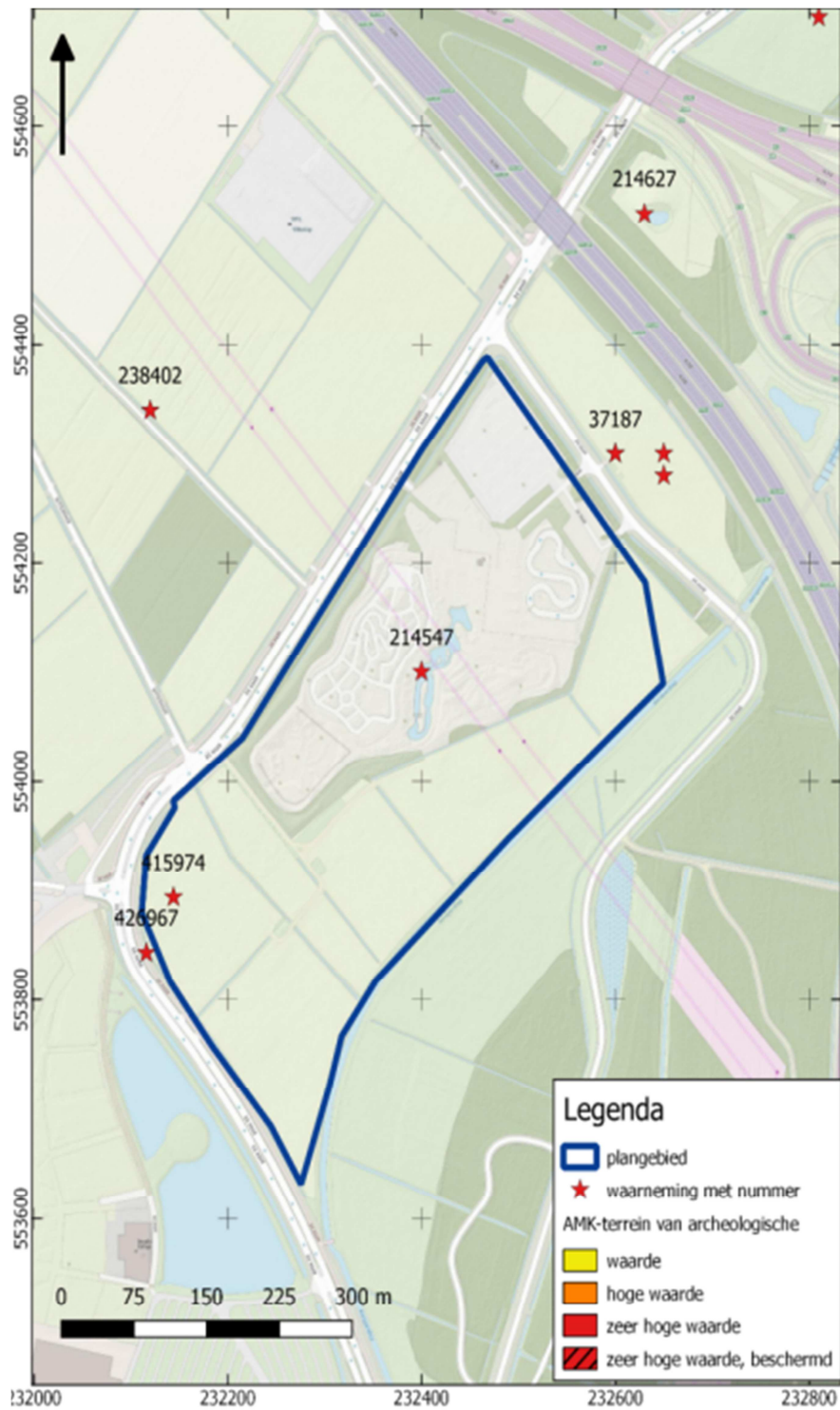
BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

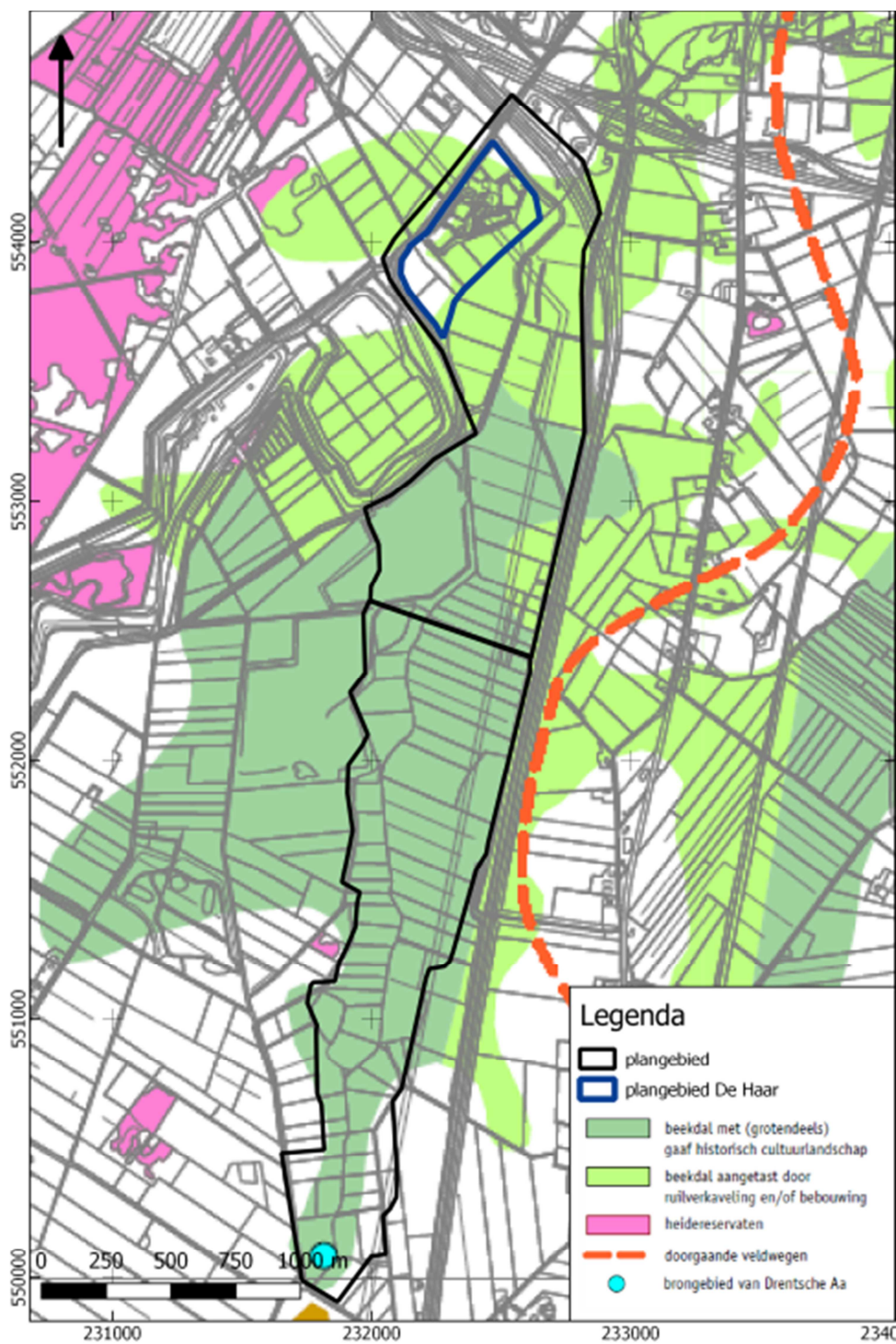
BIJLAGE 5 BODEMKAART

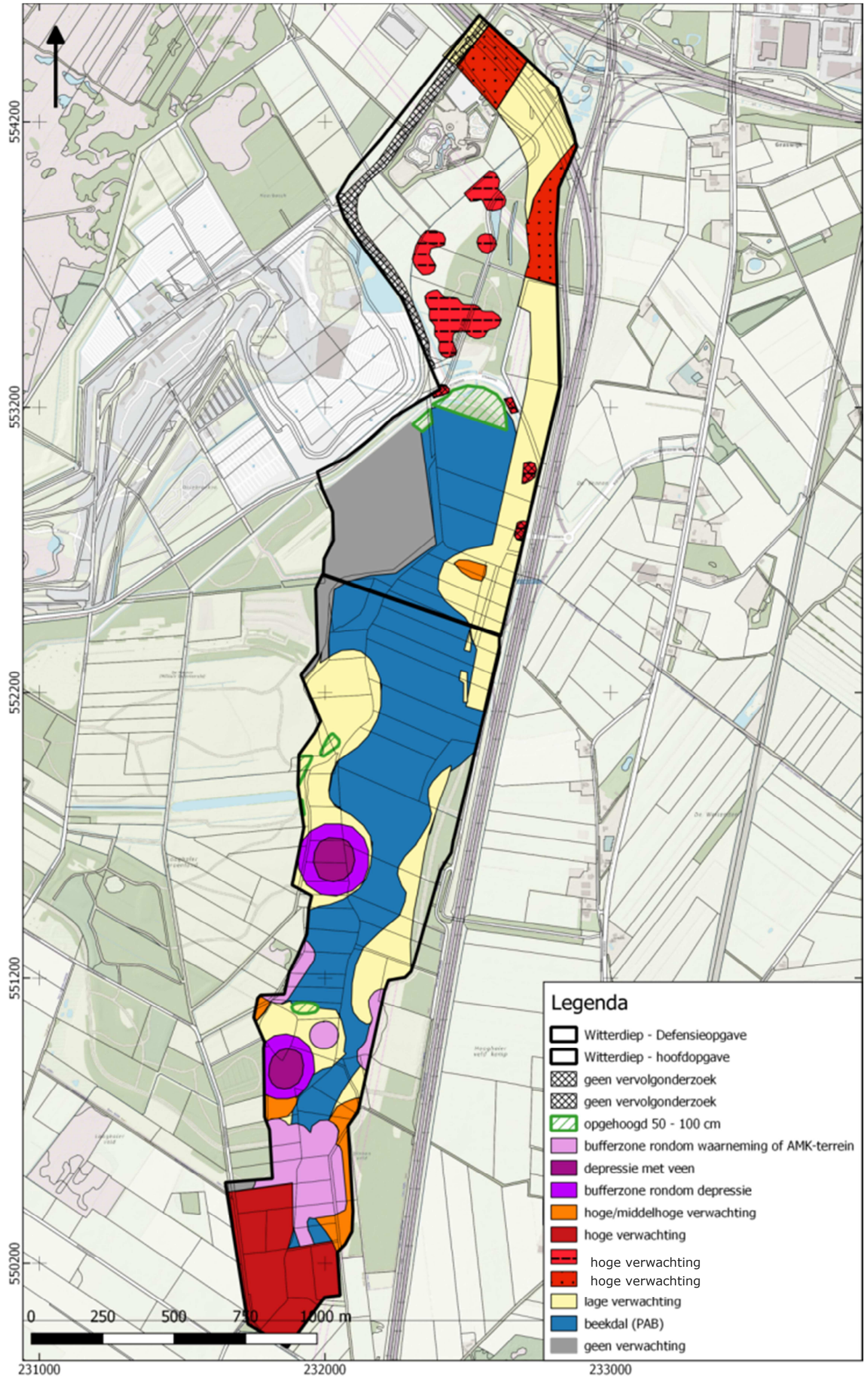
BIJLAGE 6 WAARNEMINGEN EN AMK-TERREINEN

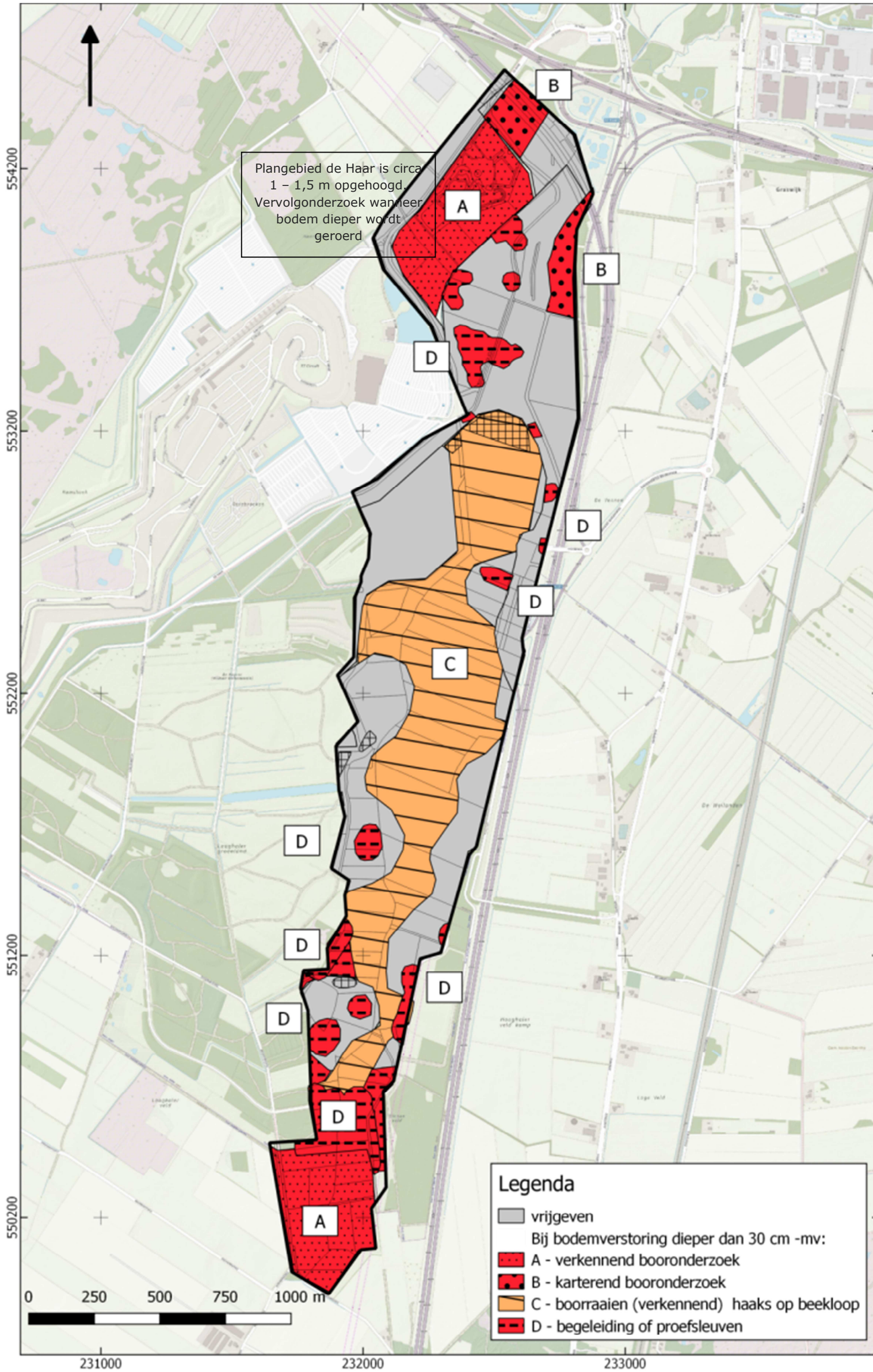
BIJLAGE 7 HISTORISCH- GEOGRAFISCHE BASISKAART

BIJLAGE 8 SAMENGESTELDE VERWACHTINGSKAART PLANGEBIED WITTERDIEP OP BASIS VAN VOORGAAND ONDERZOEK

BIJLAGE 9 SAMENGESTELDE ADVIESKAART VERVOLGONDERZOEK OP BASIS VAN EERDER ONDERZOEK

BIJLAGE 10 VERKAVELINGEN IN 1900 EN 2015

